

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**Методичні рекомендації
для здобувачів ступеня бакалавр**

Київський університет імені Бориса Грінченка
Факультет інформаційних технологій та управління
Кафедра фінансів та економіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Методичні рекомендації для здобувачів ступеня бакалавр

галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

спеціальності 051 «Економіка

Освітньо-професійної програми «Економіка міста. Урбаністика»

УДК 336:378.2 (073)
ББК 65.26я73

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Факультету інформаційних технологій та управління
Київського університету імені Бориса Грінченка
(протокол № 10 від 30 серпня 2021 року)*

Укладачі:

- Сосновська О.О.** – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка
- Краус Н.М.** – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка
- Лойко В.В.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка
- Рамський А.Ю.** – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка
- Жукова Ю.М.** – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка
- Васечко Л.І.** – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка
- Казак О.О.** – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка
- Обушний С.М.** – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка

Рецензенти:

- Ільїч Л. М.** – доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри управління Київського університету імені Бориса Грінченка;
- Венгер В. В.** – доктор економічних наук, с.н.с., провідний науковий співробітник Сектору галузевих ринків відділу секторальних прогнозів та кон'юнктури ринку Державна установа “Інститут економіки та прогнозування НАН України”

Кваліфікаційна робота: методичні матеріали для здобувачів ступеня бакалавра галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 051 «Економіка міста. Урбаністика» / О.О. Сосновська, Н.М. Краус, В.В. Лойко, А.Ю. Рамський, Ю.М. Жукова, Л.І. Васечко, О.О. Казак, С.М. Обушний. – Київ: Вид-во КУБГ, 2021. – 55 с.

Навчально-методичний посібник містить рекомендації щодо підготовки та захисту кваліфікаційної роботи бакалавра галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 051 «Економіка міста. Урбаністика».

ДК: 336:378.2 (073)
© Авторський колектив, 2021
© КУБГ, 2021

ЗМІСТ

Вступ	6
Розділ 1. Підготовка до написання кваліфікаційної роботи та систематизація наукової інформації	8
1.1. Організація виконання кваліфікаційної роботи	8
1.2. Особливості вибору теми	9
1.3. Складання робочого плану	9
1.4. Вивчення, аналіз літератури та відбір фактичного матеріалу	10
Розділ 2. Проведення дослідження та вимоги до змісту кваліфікаційної роботи	11
2.1. Структурні елементи вступу	11
2.2. Загальні вимоги до написання кваліфікаційної роботи	14
2.3. Вимоги до написання теоретичної частини	16
2.4. Вимоги до аналітичної частини	17
2.5. Вимоги до написання практичної частини	18
2.6. Прикінцева частина	19
2.7. Бібліографічний список використаної літератури та додатки	20
Розділ 3. Вимоги до оформлення кваліфікаційної роботи	21
3.1. Технічні вимоги до оформлення кваліфікаційної роботи	21
3.2. Оформлення допоміжних матеріалів (малюнки, графіки, таблиці, посилання)	22
3.3. Структура та стилістично-мовне оформлення кваліфікаційної роботи	26
3.4. Загальні правила цитування та посилання на використані літературні джерела	29
3.5. Загальні правила бібліографічного опису літературних джерел	30
Розділ 4. Порядок захисту кваліфікаційної роботи	30
4.1. Основні документи, що подаються до Екзаменаційної комісії	30
4.2. Підготовка студента-бакалавра до захисту кваліфікаційної роботи	31
4.3. Організація процедури публічного захисту кваліфікаційної роботи	32
4.4. Загальні критерії оцінювання кваліфікаційної роботи	33
Список використаних джерел	36
Додатки	
Додаток А. Індивідуальний робочий план виконання кваліфікаційної роботи	38
Додаток Б. Зразок оформлення титульної сторінки	39
Додаток В. Зразок завдання на виконання кваліфікаційної роботи	40
Додаток Г. Зразок оформлення анотації до кваліфікаційної роботи	41
Додаток Д. Зразок змісту до кваліфікаційної роботи	42
Додаток Е. Зразок вступу до кваліфікаційної роботи	43
Додаток Ж. Зразок висновку до кваліфікаційної роботи	45
Додаток К. Форма оформлення відгуку наукового керівника	47
Додаток Л. Форма оформлення зовнішньої рецензії на кваліфікаційну	

роботу	48
Додаток М. Довідка про автоматизовану перевірку кваліфікаційної роботи на плагіат відповідно до Закону України про авторське право та суміжні права	49
Додаток Н. Приклади оформлення бібліографічного опису списку використаних джерел	50
Додаток О. Приклад доповіді студента на захист	52
Додаток П. Орієнтовний перелік тем кваліфікаційних робіт	54

ВСТУП

Підготовка бакалаврів здійснюється за освітньо-професійними або освітньо-науковими програмами відповідно до вимог, що визначаються нормативними документами: Законом України «Про вищу освіту» [6], «Тимчасовим положенням про організацію освітнього процесу в Київському університеті імені Бориса Грінченка» [7] (затверджено рішенням Вченої ради Університету від 26 лютого 2015 р., протокол № 2).

Бакалавр повинен мати широку ерудицію, фундаментальну наукову базу, володіти методологією наукової творчості, сучасними інформаційними технологіями, методами отримання, обробки, зберігання і використання наукової інформації, бути спроможним до плідної науково-дослідної і науково-педагогічної діяльності. ОКР бакалавр присуджується Університетом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми.

Кваліфікаційна робота – це самостійна науково-дослідна, творчо-аналітична робота, яка виконує кваліфікаційну функцію та готується з метою публічного захисту для отримання академічного ступеня бакалавр.

Метою кваліфікаційної роботи є закріплення, поглиблення й узагальнення знань та вмінь для вирішення конкретних наукових і виробничих завдань, підтвердження кваліфікаційного рівня випускника, спектр та глибину його компетенцій у різних сферах та напрямках.

У процесі написання кваліфікаційної роботи здобувачі ступеня бакалавр повинні показати вміння правильно використовувати теоретичні положення економічної науки, зокрема фінансової, для успішного виконання поставлених завдань, вміння користуватися науковим категоріально-понятійним апаратом, викладати свою точку зору з питань, які розглядаються, робити науково-обґрунтовані висновки і подавати конкретні пропозиції з досліджуваних питань.

Кваліфікаційна робота виконується на завершальному етапі фахової підготовки за освітнім ступенем бакалавр. Основне завдання її автора – продемонструвати рівень наукової кваліфікації, уміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні завдання практичного характеру. Отже, виконання кваліфікаційної роботи є ефективною формою перевірки знань студентів, їхньої творчої та практичної підготовленості до аналітичної роботи, важливим засобом доведення досягнутого фахового рівня в обраній галузі знань.

У студентів, що приступають до роботи над кваліфікаційною роботою, завжди виникає багато питань, пов'язаних з методикою її написання, правилами оформлення та процедурою захисту. Однак одержати відповіді на ці питання буває досить непросто, оскільки кваліфікаційна робота являє собою ґрунтовну працю, вимоги до якої наразі чітко не сформульовані, що у певній мірі ускладнює підготовку у нашій країні вищою школою фахівців освітньо – кваліфікаційного рівня «бакалавр». У той же час методичних розробок, присвячених регламентації та уніфікації виконання й захисту таких робіт, ще недостатньо, хоча вони, як показує практика, дуже потрібні.

У методичних рекомендаціях зроблена спроба розглянути весь процес підготовки кваліфікаційної роботи від вибору її теми до її публічного захисту.

Матеріал навчально-методичного посібника з метою логіки його побудови розділений на три розділи.

Перший розділ містить питання, пов'язані з вибором теми для дослідження, його наступним плануванням, бібліографічним пошуком літературних джерел, їх вивченням і відбором з них необхідного матеріалу.

Другий розділ розкриває основні вимоги до змісту кваліфікаційної роботи та особливості проведення наукового дослідження. Розглянуто необхідні структурні елементи вступу, методика написання основної частини, заключної частини, загальноприйняті правила оформлення бібліографічного апарату та додатків.

Третій розділ узагальнює вимоги до оформлення кваліфікаційної роботи, а саме технічні вимоги, оформлення допоміжних матеріалів. Приділено увагу структурі та

стилістично-мовному оформленню кваліфікаційної роботи, загальним правилам цитування та посилання на використані літературні джерела.

У четвертому розділі методрекомедацій мова йде про порядок публічного захисту кваліфікаційної роботи. Надаються відомості про підготовку необхідних документів, що подаються до Державної екзаменаційної комісії, підготовку бакалавра до виступу на її засіданні, а також розглянуто процедуру публічного захисту кваліфікаційної роботи.

Методичні матеріали написані в значній мірі на базі стандартів і інструкцій, які визначають правила оформлення наукових праць, що направляються до друку. У ньому враховано накопичений досвід науково-педагогічної роботи в частині підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» кафедрою фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка.

РОЗДІЛ 1. ПІДГОТОВКА ДО НАПИСАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

1.1. Організація виконання кваліфікаційної роботи

Послідовність та хід виконання кваліфікаційної роботи бакалавра наступний:

1. Обрання теми кваліфікаційної роботи та її реєстрація.
2. Робота над планом кваліфікаційної роботи.
3. Підбір літературних джерел за обраною темою.
4. Опрацювання нормативно-правової бази з обраного напрямку дослідження.
5. Затвердження плану кваліфікаційної роботи.
6. Безпосереднє написання теоретичної, пошуково-аналітичної та практичної частини кваліфікаційної роботи бакалавра з постійній плідній співпраці з науковим керівником.
7. Здача кваліфікаційної роботи на перевірку науковому керівнику.
8. Попередній захист кваліфікаційної роботи бакалавром.
9. Перевірка кваліфікаційної роботи на предмет наявного в ній плагіату.
10. Безпосередній захист кваліфікаційної роботи.

Кваліфікаційна робота за своїм обсягом повинна варіюватися в межах 60-80 сторінок друкованого тексту. Не є обмеженими в своєму обсязі та кількості додатки. Статистичний матеріал потрібно представити в табличному та графічному вигляді й проаналізувати. Цифровий матеріал наводиться з обов'язковим вказанням джерела походження.

План кваліфікаційної роботи має носити індивідуальний, творчо-науковий, практико-орієнтований, пошуково-дослідний характер та розкривати зміст обраної теми.

Теоретична частина кваліфікаційної роботи має складати 1/3 загального обсягу, 2/3 частини повинні бути підготовлені на основі вивченого практичного матеріалу про суб'єкта господарювання та розкривати зміст пропозицій, механізмів, інструментів в частині покращення управління фінансово-господарської діяльності об'єкта дослідження. До захисту не допускається та повертається на доопрацювання виключно теоретична кваліфікаційна робота, без представлення практичної частини та індивідуального бізнес-проєкту.

Студент має виконувати кваліфікаційну роботу в рамках розробленого індивідуального робочого плану виконання кваліфікаційної роботи (див. додаток А).

В ході написання кваліфікаційної роботи студент зобов'язаний:

- користуючись інформаційним і методичним забезпеченням самостійно виконати кваліфікаційну роботу;
- повсякчас консультуватись на науковим керівником;
- усувати своєчасно зауваження, що надані керівником, оперативно реагувати на вказівки керівника, здорово сприймати рекомендації в частині доопрацювань;
- представити на перевірку, не пізніше ніж за 10 днів до попереднього захисту, науковому керівнику виконану кваліфікаційну роботу;
- підготувати якісну презентацію у програмі PowerPoint, що розкривала б зміст доповіді по основних положеннях кваліфікаційної роботи;
- безпосередній захист кваліфікаційної роботи перед високопрофесійною комісією.

Успішне виконання кваліфікаційної роботи вимагає від студента:

- ознайомитись з методичними вказівками щодо виконання кваліфікаційної роботи;
- здійснити критичний аналіз вітчизняних та закордонних нормативних документів та літературних джерел, що мають пряме або опосередковане відношення до теми кваліфікаційної роботи;
- окреслити структуру роботи;
- базуючись на актуальному та "свіжому", в рамках проблеми дослідження, статистичному матеріалі, представити динаміку низки економічних показників, що розкривають тему кваліфікаційної роботи, провести їх ґрунтовний аналіз та надати аргументовані висновки;

- представити актуальні загальні висновки та запропонувати напрями подальшого розвитку в межах тематики кваліфікаційної роботи;
- оформити кваліфікаційну роботу з дотриманням вимог, що висуваються до оформлення такого типу науково-практичного дослідження.

1.2. Особливості вибору теми

Відповідальним етапом виконання кваліфікаційної роботи є вибір теми. Тема кваліфікаційної роботи пов'язується з науково-дослідною тематикою кафедри та науковими інтересами керівника. Тема кваліфікаційної роботи зазвичай обирається студентом самостійно за запропонованим кафедрою переліком тем кваліфікаційних робіт та узгоджується з кафедрою. Можливо обрання теми кваліфікаційною роботи не за запропонованим кафедрою переліком тем, якщо студент має наукові публікації за запропонованою тематикою або за погодженням із завідувачем кафедрою. При необхідності щодо пояснення сутності обраної теми кваліфікаційної роботи студент може отримати консультацію викладачів кафедри. Кваліфікаційна робота може бути виконана і за темою, яку запропонувала до виконання база практики.

При обранні теми кваліфікаційної роботи доцільно враховувати тематику своїх наукових інтересів та опублікованих праць (статей, тез доповідей, виступів на науковому гуртку, тематику захищених курсових робіт). Перед обранням теми кваліфікаційної роботи студенту доцільно ознайомитися із науковими працями викладачів кафедри та результатами досліджень за науково-дослідницькою тематикою кафедри. Доцільно також ознайомитися із науковими працями інших вчених за попередньою обраною тематикою кваліфікаційної роботи.

Після обрання теми кваліфікаційної роботи студент разом із науковим керівником остаточно формулюють тему роботи (бажано в межах 7-8 слів), обґрунтовують актуальність дослідження, визначають мету, задачі, об'єкт, предмет, інформаційні джерела, наукову новизну та практичну цінність кваліфікаційної роботи та складають індивідуальний план виконання роботи. Формуючи остаточну тему роботи бажано уникати в назві слів «Аналіз...», «Дослідження...», «Вивчення...».

Теми кваліфікаційних робіт, які обрали студенти, проходять процес обговорення та затвердження на засіданні кафедри та Вченій раді факультету. Після проходження процедури затвердження тема кваліфікаційної роботи закріплюється за студентом і в подальшому не змінюється. Захист кваліфікаційної роботи відбувається за затвердженою темою. Якщо представлена кваліфікаційна робота виконана на іншу тему, то така робота не буде допущена до захисту. На кваліфікаційну роботу, виконану за іншою темою, науковий керівник не має права надати відгук, а завідувач кафедрою допустити студента до захисту.

1.3. Складання робочого плану

Написання кваліфікаційної роботи бакалавра передбачає проведення дослідження шляхом послідовного виконання завдань, які мають бути відображені у плані роботи. В процесі виконання дослідження план роботи доопрацьовується та на завершальному етапі оформлення виступає змістом кваліфікаційної роботи. Це є алгоритм дослідження, що складається на основі логічного викладення окремих та взаємопов'язаних аспектів теми для досягнення поставленої мети.

Зміст кваліфікаційної роботи відображає основну її ідею та демонструє творчо-креативний потенціал здобувача освіти щодо дослідження обраної проблематики. Початковий варіант змісту складається на основі ґрунтовного вивчення літератури з теми дослідження та містить послідовний перелік поставлених завдань. В процесі дослідження можуть бути виявлені нові напрями вирішення наукової проблеми та поставлені відповідні завдання, що передбачає внесення змін до змісту кваліфікаційної роботи.

Структура змісту включає вступ, три розділи із поділом на два або три параграфи, висновки до кожного розділу, висновок, список використаної літератури та додатки. Назви розділів та параграфів мають відображати назву теми, враховувати об'єкт та предмет дослідження.

Перший розділ передбачає вивчення загальних теоретичних засад обраної проблеми, а саме сутності ключових категорій, класифікаційних ознак, актуальних особливостей і тенденцій з обраної теми, методичні підходи до вивчення проблеми. Другий розділ містить аналіз конкретних процесів і явищ з досліджуваної проблематики, який може бути проведено на рівні національної, регіональної, муніципальної економіки та окремого суб'єкту господарювання. Третій розділ має бути присвячено розробці практичних рекомендації та пропозицій щодо вирішення наукової проблеми та вдосконалення окремих аспектів дослідження. Назви розділів мають бути прописані великими літерами, параграфи та інші структурні елементи вступу – малими літерами з прописної літери. Параграфи нумеруються відповідно розділу – наприклад РОЗДІЛ 1, параграф 1.1, 1.2, 1.3. Кожне найменування з правового боку аркуша має супроводжуватися номером сторінки, з якого починається виклад матеріалу за цим структурним елементом.

Початковий та кінцевий варіанти робочого плану мають бути обговорені й погоджені з науковим керівником, який допомагає систематизувати ідею дослідження та скласти оптимальний варіант змісту із врахуванням напрацьовань здобувача із теми дослідження та запланованих наукових результатів. Зміни у робочому плані мають бути обґрунтовані відповідно до теоретичної та практичної цінності кваліфікаційної роботи, й головне – зацікавленості студента-здобувача ступеня бакалавр щодо варіативності та вирішення нових завдань дослідження для реалізації поставленої мети.

Після складання початкового варіанту робочого плану здобувач складає *Індивідуальний робочий план виконання кваліфікаційної роботи* (див. додаток А), в якому мають бути визначені види робіт (завдань, заходів) та встановлені терміни виконання дослідження, дотримання яких засвідчується візою наукового керівника. Зазначені терміни корелюють із *Графіком виконання кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня бакалавра*, що подається науковими керівниками на розгляд та затвердження кафедри фінансів та економіки. Протягом всього терміну виконання дослідження кафедрою здійснюється систематичний моніторинг за дотриманням плану виконання кваліфікаційної роботи.

Кінцевий варіант змісту кваліфікаційної роботи затверджується підписом наукового керівника. У встановлені в *Індивідуальному робочому плані* терміни виконання кваліфікаційної роботи здобувач ступеня бакалавр обговорює з науковим керівником відсоток виконання дослідження, наявні проблеми та можливості їх вирішення. За результатами такого спілкування науковий керівник на попередньому захисті оголошує об'єктивне рішення щодо допуску кваліфікаційної роботи до захисту.

1.4. Вивчення, аналіз літератури та відбір фактичного матеріалу

Відбір, вивчення та аналіз літератури слід починати відразу ж після вибору теми випускної кваліфікаційної роботи (далі – ВКР). Як джерела інформації для написання ВКР можуть виступати підручники, навчальні посібники, монографії, періодична література, законодавчі та нормативні акти, збірники наукових статей та матеріалів конференцій, закордонні джерела, матеріали офіційних сайтів Інтернету.

При аналізі інформації необхідно дотримуватися наступних рекомендацій:

- в першу чергу слід розглянути літературу, що розкриває теоретичні аспекти досліджуваного питання - монографії, підручники та журнальні статті, після цього використовувати інструктивні матеріали;

- при вивченні літератури не потрібно прагнути освоїти всю інформацію, в ній укладену, а відбирати тільки ту, яка має безпосереднє відношення до теми роботи; критерієм оцінки прочитаного є можливість його практичного використання у ВКР;

- слід орієнтуватися на останні дані з відповідної проблеми, спиратися на найавторитетніші джерела, в тому числі закордонні професійні та періодичні видання;
- точно вказувати, звідки взяті матеріали;
- при відборі фактів з літературних джерел слід підходити до них критично;
- для того, щоб чітко та лаконічно передати думку автора першоджерела, для ідентифікації поглядів при зіставленні різних точок зору слід користуватися цитатами. Однак число використовуваних цитат повинно бути оптимальним, тобто визначатися потребами розробки теми, їх велика кількість може сприйматися як вираз слабкої власної позиції автора.

Відбір фактичного матеріалу - один з найбільш відповідальних етапів підготовки випускної кваліфікаційної роботи, оскільки від повноти зібраного матеріалу залежить якість написання роботи.

Фактичний матеріал може бути зібраний в рамках виробничої практики студента. Слід зібрати статистичний матеріал, робити необхідні виписки зі службової документації підприємства, організації або установи, вивчити чинні інструкції, методичні вказівки, нормативні документи, постанови, які регламентують роботу цієї організації. Далі необхідно узагальнити зібраний матеріал, визначити його достовірність і достатність для підготовки випускної кваліфікаційної роботи.

Для підвищення якості дослідження доцільно використовувати бази даних економічної інформації, що містять фінансову звітність підприємств, зведені макроекономічні показники, галузеві коефіцієнти тощо.

Після того як вивчена та систематизована відібрана за темою література, а також зібрано й опрацьовано фактичний матеріал, можливі деякі зміни в первісному варіанті плану випускної кваліфікаційної роботи.

РОЗДІЛ 2. ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

2.1. Структурні елементи вступу

Вступ являє собою сукупність елементів, що стисло демонструють процес наукового дослідження. Ключовими елементами вступу кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня бакалавра є наступні:

- 1) обґрунтування *актуальності* обраної теми;
- 2) постановка *мети* та послідовних *завдань* дослідження;
- 3) визначення *об'єкта* й *предмета* дослідження;
- 4) вибір *методу* (методики) проведення дослідження;
- 5) характеристика *інформаційної бази* дослідження;
- 6) виявлення *практичної цінності* дослідження;
- 7) опис *структури роботи*.

Визначення **актуальності обраної теми** є важливим етапом для розуміння необхідності та доцільності проведення наукового дослідження. Особливістю обґрунтування актуальності є правильність розуміння теми роботи та її оцінка з огляду своєчасності та соціальної значимості, що характеризує наукову зрілість та професійну підготовленість майбутнього бакалавра. Висвітлення актуальності має бути лаконічним та чітко демонструвати конкретну проблемну ситуацію або процес, що потребує подальших наукових напрацювань. Адже будь-яке наукове дослідження проводиться для того, щоб виявити раніше невідомі факти або довести неповноту старих способів пояснення відомих фактів для обґрунтування нових фактів та можливих напрямів вивчення наукової проблеми. Проблема завжди виникає тоді, коли старе знання вже виявило свою неспроможність, а нове знання ще не прийняло розвинутої форми. Таким чином, проблема в науці – це суперечлива ситуація, що найчастіше виникає в результаті відкриття нових фактів, які явно не укладаються в рамки

колишніх теоретичних положень, тобто коли жодна з теорій не може пояснити знов виявлені факти.

Варто відзначити, що правильна постановка нових проблем відіграє важливе значення. Адже вони, якщо не цілком, то в значній мірі визначають стратегію дослідження взагалі й напямом наукового пошуку зокрема. Не випадково прийнято вважати, що формулювання наукової проблеми означає вміння відокремити головне від другорядного, з'ясувати те, що вже відомо й що поки невідомо науці про предмет дослідження. Отже, визначення межі між знанням і незнанням про предмет дослідження, дозволить автору роботи чітко й однозначно визначити наукову проблему, та головне – сформулювати її ключову суть.

Окремі дослідження ставлять за мету розвиток положень, висунутих тією або іншою науковою школою. Теми таких кваліфікаційних робіт можуть бути дуже вузькими, що не применшує їх актуальності. Ключова мета такого роду досліджень складається у рішенні приватних питань у рамках тієї або іншої апробованої концепції. Таким чином, актуальність наукових праць у цілому варто оцінювати з погляду тієї концептуальної установки, якої дотримується автор, або того наукового внеску, що він вносить у розробку загальної концепції.

Важливо зазначити, що обґрунтування актуальності обраної теми потрібно здійснювати на основі ґрунтовного критичного аналізу літератури, що дозволить достовірно визначити важливість дослідження для економічної науки.

Послідовність викладення актуальності дослідження передбачає аналіз проблеми на сучасному етапі, виявлення особливостей, аналіз існуючих наукових здобутків та пропозицій щодо подальших наукових розвідок, що підтверджує вибір теми роботи та її своєчасність. У наступному абзаці потрібно пригадати наукові школи або окремих їх представників, які присвятили свої дослідження деяким аспектам обраної теми. На основі врахування та порівняння цінності існуючих наукових здобутків зарубіжних та вітчизняних учених слід виділити частини проблеми, що є недостатньо дослідженими та потребують подальших наукових розробок.

Обґрунтування актуальності обраної теми є основою для постановки **мети** та послідовних **завдань** її досягнення. Мета дослідження має чітко демонструвати розуміння кінцевого результату дослідження. Мета кваліфікаційної роботи складається з одного речення та відповідає на такі ключові питання, як «Що є основою дослідження?» (*наприклад, на основі системного або проектного підходу...*), «Що є результатом дослідження?» (*наприклад, розробити алгоритм оцінки економічної стійкості підприємства....*) та «Який критерій дослідження?» (*наприклад, для підвищення рівня економічної безпеки підприємства*). У ході формулювання мети бажано застосовувати такі слова, як «виявити», «вивчити», «запропонувати», «розробити»... тощо.

Визначення мети дозволяє сформулювати послідовні завдання її досягнення. Кожне завдання починається зі слів вивчити..., виявити..., класифікувати..., проаналізувати..., оцінити..., встановити..., розробити..., запропонувати... тощо. Важливо пам'ятати, що назви розділів кваліфікаційної роботи мають відповідати поставленим завданням. Адже, завдання дослідження є алгоритмом досягнення поставленої мети. Вони складаються з теоретичних та практичних напрямів дослідження, демонструють послідовність його виконання.

Наступним структурним елементом є визначення **об'єкта** й **предмета** дослідження. Об'єкт являє собою явище або процес, результатом якого є виникнення проблеми та необхідності її вирішення. *Наприклад, об'єктом дослідження є процес оцінки економічної стійкості підприємства.* Предметом дослідження є деталізація об'єкту, на який спрямовано дослідження. Предмет дослідження окреслюється в межах об'єкту. *Наприклад, предметом дослідження є інструментарій оцінки економічної стійкості підприємства.* Отже, об'єкт дослідження є загальною, а предмет дослідження – частковою категорією наукового процесу.

В об'єкті дослідження має бути виділено напрям дослідження, що є предметом дослідження. Основна увага автора роботи має бути сконцентрована саме на предметі дослідження.

Обов'язковим елементом вступу у кваліфікаційній роботі є опис **методів дослідження**, які використовувались для вирішення завдань. Успішність виконання дослідження найбільшою мірою залежить від уміння вибрати найбільш результативні методи, оскільки саме вони дозволяють досягти поставленої мети.

Перелік використаних **методів дослідження** потрібно наводити із урахуванням змісту роботи, змістовно та лаконічно визначаючи, що саме досліджувалось тим чи іншим методом. Це дозволить показати логічність вибору конкретних методів дослідження та обґрунтувати доцільність їх використання.

Метод – це сукупність інструментів та засобів теоретичного або практичного вивчення реальності, які підпорядковані вирішенню завдань дослідження. Під час виконання кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня бакалавра традиційно застосовуються такі методи:

- історичний метод дозволяє дослідити виникнення, формування й розвиток подій та процесів у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, суперечностей та закономірностей.

- метод спостереження – систематичне цілеспрямоване вивчення об'єкта. Це метод пізнання, що дозволяє отримати первинну інформацію у вигляді організованої статистичної сукупності.

- метод порівняння – це процес встановлення відмінностей або схожих рис предметів та явищ дійсності, а також знаходження загального, притаманного двом або кільком об'єктам. Різні об'єкти чи явища можуть порівнюватися безпосередньо або опосередковано через їх порівняння з будь-яким іншим об'єктом (еталоном).

- метод аналізу – метод пізнання, що дозволяє поділяти предмети дослідження на структурні одиниці (природні елементи об'єкта або його властивості та відношення).

- метод синтезу – передбачає поєднання окремих частин чи ознак предмета в єдине ціле.

- системний підхід полягає в комплексному розгляді великих та складних об'єктів (систем), висвітленні їх як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням усіх елементів й частин.

- метод індукції – передбачає перехід від часткового до загального, коли на підставі знання про окремі частини об'єкта дослідження висувається гіпотеза стосовно об'єкта в цілому. Метод індукції застосовується на основі методу аналізу.

- метод абстрагування – ґрунтується на виділенні найбільш важливого у явищах і встановленні факту незалежності чи дуже незначної залежності досліджуваних явищ від певних чинників. Абстрагування дозволяє замінити складне простим, але таким простим, яке відображає основне в цьому складному. Результат абстрагування часто розглядають як окремий специфічний метод дослідження, а також як елемент складніших за своєю структурою методів експерименту – аналізу і моделювання.

- моделювання – метод, що ґрунтується на застосуванні моделі як способу дослідження об'єкта тощо. Цей метод є доволі популярним та часто використовується у наукових дослідженнях для отримання конкретних кількісних результатів.

Таким чином, вивчення та вибір методів дослідження має суттєве практичне значення, адже дає змогу відокремити "істотне" від "другорядного", визначити шлях проходження від "невідомого" до "відомого", від "простого" до "складного", від "передумов" до "висновків". Головне призначення будь-якого наукового методу – на основі відповідних принципів (законів, правил) продемонструвати успішне вирішення існуючих проблем, обґрунтувати нове знання, визначити стратегію функціонування та розвитку тих чи інших об'єктів.

Важливим елементом вступу є характеристика **інформаційної бази дослідження**, що являє собою перелік матеріалів, які були використані при написанні кваліфікаційної роботи.

До них відносяться наукові здобутки зарубіжних та вітчизняних вчених, монографії, підручники, наукова періодика, нормативно-правові документи, статистичні дані з офіційних джерел (сайтів), дослідження міжнародних організацій, Інтернет-джерела, офіційна звітність підприємств та організацій.

Виявлення **практичної цінності дослідження** передбачає можливість практичного застосування рекомендацій та наукових результатів дослідження у діяльності економічних суб'єктів. Варто зазначити, що практична цінність дослідження залежить від його характеру. Наприклад, якщо кваліфікаційна робота носить теоретичний характер, то практична цінність може бути засвідчена в апробації наукових розробок на науково-практичних конференціях, наукових дискусіях, довідках (актах) про впровадження результатів на базах практики, застосуванні наукових результатів в освітньому процесі. Апробація результатів дослідження передбачає перелік наукових конференцій та семінарів (назва та дата проведення). Якщо дослідження носить методичний характер, то її практична цінність може полягати в наявності науково-обґрунтованої та апробованої на базах практики системи методів та інструментів розвитку економічних процесів. Для обґрунтування практичної цінності одержаних наукових результатів надаються відомості або рекомендації щодо їх використання. Відзначаючи практичну цінність одержаних результатів, необхідно подати інформацію про ступінь їх готовності до використання або масштабів використання.

В описі **структури кваліфікаційної роботи** необхідно подати перелік структурних компонентів роботи та кількісні характеристики основного обсягу кваліфікаційної роботи (кількість сторінок з урахуванням списку літератури та додатків), рисунків, таблиць, списку використаних літературних джерел і додатків.

Важливо пам'ятати, що кінцеве редагування вступу доцільно виконувати на завершальній стадії дослідження, коли досліджувана проблематика є зрозумілою автору в повному обсязі. Мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження повинні відповідати структурі роботи та затвердженому змісту.

2.2. Загальні вимоги до написання кваліфікаційної роботи

Основна частина кваліфікаційної роботи бакалавра складається з трьох розділів. Кожний розділ починається з нової сторінки і складається з підрозділів, кількість яких може бути від двох до чотирьох. Кожний новий підрозділ відокремлюється від попереднього одним вільним рядком. Матеріали, які не є дуже важливими або занадто деталізованими стосовно мети та завдань роботи, або таблиці, які займають повну сторінку і більше, виносяться у Додатки.

Назви та зміст структурних частин роботи (розділів та підрозділів) мають бути спрямованими на повне розкриття теми кваліфікаційної роботи та відповідати логіці поставлених завдань. Текст роботи має викладатися науковим стилем: чітко, стисло, послідовно, логічно, конкретно та аргументовано.

Розділи нумеруються: після слова «Розділ» ставиться номер розділу (без символу №), далі ставиться крапка, після чого у наступному рядку пишеться назва розділу прописними літерами напівжирним шрифтом, вирівнювання по центру. Підрозділи нумеруються у межах розділу. Номер підрозділу складається з двох чисел, відокремлених крапкою: перше число – номер розділу, друге – номер підрозділу, після чого ставиться крапка. Назва підрозділу пишеться в тому ж рядку напівжирним шрифтом звичайного регістру (як у реченнях) з першої великої літери, вирівнювання по ширині.

Перший розділ кваліфікаційної роботи є теоретичним і має:

- розкрити сутність досліджуваного економічного явища або проблеми, якому присвячена тема роботи, на основі самостійного аналізу теоретичного і, за необхідності, практичного матеріалу,

- сформулювати власну теоретичну позицію автора,

- виокремити питання чи аспекти, які потребують вивчення (вирішення), і яким буде присвячено другий та третій розділи кваліфікаційної роботи.

Слід коротко висвітлити еволюцію поглядів вчених на розвиток досліджуваної проблеми, її місце та роль в економічній науці та практиці. Необхідно відобразити ступінь розкриття проблеми в вітчизняній та зарубіжній науковій думці, проаналізувати різні теорії, концепції, дослідити основні чинники та закономірності, які впливають на стан і динаміку основних проблем досліджуваної сфери. Наприкінці першого розділу обґрунтовується вибір напряму дослідження та формулюється методологічна база його проведення. Обсяг розділу – біля 30% основної частини кваліфікаційної роботи.

Другий (аналітичний) розділ кваліфікаційної роботи передбачає проведення студентом власних досліджень та опису їх результатів. Розділ має містити реальну інформацію, яка відображає особливості функціонування об'єкту дослідження за період не менше трьох років, та її аналіз відповідно до мети роботи. Дослідження проводяться на базі фактичних даних, зібраних студентом на конкретному об'єкті під час переддипломної практики, з офіційних статистичних даних вітчизняних і міжнародних організацій, звітів рейтингових агентств, публічних фінансових звітів підприємств, даних, опублікованих у працях вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків. При аналізі слід використовувати традиційні та сучасні економіко-математичні та статистичні методи, спеціалізовані програмні продукти та забезпечення. Обсяг розділу – 25-30% основної частини кваліфікаційної роботи.

Результати аналізу доцільно узагальнювати у вигляді таблиць, діаграм, графіків, які мають супроводжуватися коментарями і висновками щодо виявлених тенденцій у динаміці досліджуваних процесів, їх структури та особливостей. Проведений аналіз дасть змогу виявити чинники позитивного та негативного впливу, узагальнити накопичений матеріал, виявити зв'язки та обґрунтувати пропозиції для третього розділу.

У **третьому (практичному) розділі кваліфікаційної роботи** мають бути сформульовані та обґрунтовані пропозиції здобувача, спрямовані на досягнення мети дослідження і які базуються на результатах теоретичного та аналітичного розділів. Даний розділ формується у вигляді проекту, як перелік визначених у часі заходів, які дадуть змогу досягти поставленої мети, отримати конкретні результати, із зазначенням обсягу необхідних ресурсів, джерел їх одержання, розрахунком необхідних витрат та очікуваних економічних результатів. У останньому підрозділі третього розділу доцільно навести оцінку ефективності запропонованого проекту, обґрунтувати його доцільність та перспективи впровадження. Пропоновані у проекті практичні рекомендації мають підкріплюватись відповідними розрахунками з використанням економіко-математичних та статистичних методів і моделей, програмних продуктів, з ілюстраціями за допомогою схем, графіків, таблиць і діаграм.

Обсяг розділу – не менше 40% основної частини кваліфікаційної роботи.

Наприкінці кожного розділу рекомендується кількома абзацами обґрунтувати логічний перехід до наступного розділу, чим забезпечується цілісність та послідовність дослідження у кваліфікаційній роботі.

Після кожного розділу роботи необхідно виокремлювати як самостійну рубрикацію (без нумерації) підрозділ **«Висновки до розділу...»**. У висновках у короткій формі підсумовуються одержані результати дослідження, з урахуванням завдань, поставлених у ВСТУПІ до кваліфікаційної роботи. Висновки можна (але не обов'язково) пронумерувати. Починати кожний висновок доцільно зі слів, які відображають суть авторського внеску, наприклад: «У ході дослідження узагальнено...», «Визначено...», «На основі систематизації та аналізу наукових підходів ... зроблено висновок...», «Обґрунтовано...», «Доведено...». Якщо за проведеними дослідженнями є опубліковані наукові праці (тези доповіді або стаття), то наприкінці «Висновків до розділу...» слід вказати про це фразою: «Основні положення розділу опубліковано у наукових працях автора [2]».

Наприкінці кваліфікаційної роботи за результатами проведеного дослідження формуються загальні висновки, які розміщуються у окремому розділі – **ВИСНОВКИ** (не

нумерується). Зміст висновків має відображати основні результати проведеного дослідження і відповідати поставленим у кваліфікаційній роботі завданням.

2.3. Вимоги до написання теоретичної частини

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» є самостійно виконаним дослідженням. Зазначимо що, у кваліфікаційних роботах такого типу одержати відносно нові результати досить складно, однак саме виокремлення нових положень (завдань) бажано ставити в пріоритет в роботах даного типу. В кваліфікаційній роботі на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» більш актуальним є розгляд питань практичної значимості в зв'язку з тим, що вони в основному носять емпіричний характер. Хоча в роботі можливе і узагальнення загальних теоретичних положень.

Вимоги до кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» в науковому відношенні дещо нижчі, ніж до кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня вищої освіти «магістр». Наведемо основні вимоги, які висуваються до робіт даного типу.

А саме:

- кваліфікаційна робота повинна мати чітко визначену структуру;
- у першому теоретичному розділі варто показати та проаналізувати наукові напрацювання інших, в першу чергу іноземних та вітчизняних авторів, які відповідають темі кваліфікаційного дослідження;
- у кваліфікаційній роботі зазначаються, практично значущі наукові результати, які одержані виключно самостійно автором в процесі його дослідження та базуються на вже відомих наукових теоріях, законах, закономірностях, принципах та положеннях;
- у кваліфікаційній роботі має бути забезпечена точність та обґрунтованість висвітленої інформації (зокрема, наведені коректні та актуальні посилання на літературні джерела, зазначені у списку використаних джерел);
- стиль викладу інформації має відповідати вимогам до оформлення результатів наукових досліджень, а саме: висловлюючи власну думку необхідно уникати вживання особистісних займенників таких, як «я» або «ми» у конструкціях які містять «я думаю...», «я вважаю...» або «ми вважаємо...» доцільно використовувати інші мовні конструкції, наприклад: «на нашу думку...», «можна зробити висновок...», «доцільно запропонувати...», «необхідно зауважити...» тощо;
- теоретичний розділ кваліфікаційної роботи передбачає дискусію та полеміку з іншими авторами які раніше досліджували обрану вами тематику, тому бажано висловлювати свої думки в коректній формі. Наприклад: «як слушно зауважив..., отже..., проте...», «зважаючи на значний доробок авторів з питань..., на теперішній час, доцільно...» тощо;
- всі результати дослідження висвітлені у першому теоретичному розділі необхідно супроводжувати таблицями, в яких відображаються узагальнені результати дослідження. Наприклад: «Сучасні підходи до визначення сутності поняття “економічна безпека” (узагальнено автором на основі джерел [7, 9, 19, 41, 93, 111])», «Результати узагальнення існуючих підходів до визначення термінів “собівартість”, “основний капітал” та “економічна політика держави” іноземними та вітчизняними авторами (узагальнено автором на основі джерел [14, 18, 28, 32, 41])». Після узагальнюючих таблиць необхідно надати розлоге пояснення обраних визначень економічних понять та категорій різними авторами. Зокрема, що саме в них є спільного, а що відмінного, що враховано, а що не враховано тим чи іншим автором.

У першому теоретичному розділі кваліфікаційної роботи досліджуються теоретико-методичні напрацювання за обраною тематикою, які були опубліковані в наукових працях в першу чергу іноземних та вітчизняних вчених. Виклад теоретичних положень має бути лаконічним, простим і доступним. Ця інформація не потребує занадто докладного висвітлення а потрібна лиш як база, щоб краще розібратися в конкретних ситуаціях

та показати уміння здобувача самостійно формулювати суть проблеми. Аналіз літератури з досліджуваної здобувачем проблематики має бути здебільшого не фактографічним, а критичним та віддзеркалювати особисту позицію і думку автора. У підрозділі 1.1. кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» доцільно зробити загальний огляд наукової літератури за темою роботи, зазначивши які питання і якими авторами були досліджені раніше, а які залишились поза увагою науковців. В огляді літератури здобувач має стисло окреслити основні етапи розвитку наукової думки стосовно обраної ним тематики. Стисло та критично аналізуючи та висвітлюючи роботи попередників, здобувач має означити ті проблеми, що залишились не вирішеними і визначити свої завдання для вирішення цих проблем. Варто пам'ятати, що, цитуючи будь-яке джерело інформації, необхідно робити посилання на нього, оскільки це предмет інтелектуальної власності його автора. Важливу складову першого розділу кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» складає цитування. У роботі не має бути запозичених положень, натомість допускаються лише цитування та обов'язкове посилання на них. Цитати провідних іноземних та вітчизняних науковців роблять дослідження більш вагомим з наукової точки зору, допомагають автору суттєво підкріпити свою думку, або спростувати твердження інших. При цитуванні слід дотримуватись певних правил. В першому теоретичному розділі кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» доцільно навести таблиці, які узагальнюють відомості щодо основних понять які досліджуються наведених в працях різних іноземних та вітчизняних авторів. Також, автору доцільно здійснити критичний аналіз поглядів різних іноземних та вітчизняних авторів та на їх основі сформулювати власне бачення поняття, яке є уточненням з точки зору проведеного аналізу.

В теоретичному розділі кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» доцільно сформувати або узагальнити класифікації за виділеними ознаками різних дефініцій або чинників які впливають на них. У таблицях в яких наведені узагальнення думок різних авторів щодо визначення економічних понять та категорій або узагальнених класифікацій необхідно обов'язково вказувати ступінь авторської новизни. Наприклад, після назви таблиці зробити примітку: «Складено автором за джерелами [12, 13, 14, 21]». У теоретичному розділі кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» в окремому підпункті доцільно здійснити аналіз законодавчої та нормативно-правової бази України, яка відповідає тематиці роботи. Якщо є необхідність дослідити досвід іноземних країн для повного та всебічного розкриття обраної теми то доцільно цю інформацію подати в окремому підпункті з обов'язковими висновками щодо доцільності використання іноземного досвіду в реаліях сучасної української економіки. У заключному підпункті першого теоретичного розділу, слід навести власне бачення автора щодо шляхів розв'язання тих проблем, які були виявлені у ході дослідження. Для написання теоретичної частини необхідно використовувати Закони України, акти відповідних державних органів влади, рішення Кабінету Міністрів України з питань, які є безпосередньо предметом дослідження, монографії, матеріали наукових конференцій та журнальні публікації з актуальних економічних проблем та відкриті інформаційні ресурси мережі Інтернет.

2.4. Вимоги до аналітичної частини

Аналітичний розділ кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» ґрунтується на даних звітності підприємств, організацій та інших суб'єктів господарювання, де здобувач вищої освіти проходив виробничу та переддипломну практики. В другому, аналітичному розділі необхідно провести аналіз макроекономічної ситуації, яка склалася в українській економіці й стосується тематики кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр». Обов'язково необхідно навести історію розвитку та характеристику сучасного стану підприємства, організації або іншого суб'єкту господарювання, де здобувач вищої освіти проходив виробничу та переддипломну практики.

Також, необхідно проаналізувати основні економічні показники розвитку досліджуваного суб'єкта господарювання за останні не менш як три роки. Доцільно провести горизонтальний та вертикальний аналіз балансу суб'єкта господарювання за не менш як останні 2–3 роки та провести комплексний аналіз фінансового стану суб'єкта господарювання. Головним джерелом інформації для аналізу фінансового стану суб'єкта господарювання є форми бухгалтерської звітності. Основною формою фінансової звітності є баланс (Форма 1).

Горизонтальний аналіз балансу суб'єкта господарювання — це порівняння показників поточного періоду з показниками минулого періоду, тобто спостереження за динамікою (зменшенням або збільшенням значення показника у часі). За результатами проведеного горизонтального аналізу необхідно зробити висновки.

Вертикальний аналіз балансу — це аналіз балансу суб'єкта господарювання за два порівнювані періоди часу, в кожному з яких розраховується питома вага розділів і окремих їх складових в загальній сумі (валюти) активу та пасиву і аналізується їх динаміка шляхом визначення абсолютних та відносних відхилень з аналогічними даними попереднього періоду. При проведенні вертикального аналізу балансу суб'єкта господарювання необхідно враховувати зіставність даних балансів (зазвичай використовують дані на кінець фінансового періоду). Горизонтальний аналіз надає відомості про зміни фінансового стану суб'єкта господарювання за статтями балансу. У висновках до розділу варто звернути увагу на ті статті балансу, які мають суттєві відхилення від попередніх періодів. Доцільно звернути увагу на статті балансу, які мають суттєве відхилення у структурі від даних попередніх періодів.

Після проведення вертикального і горизонтального аналізів активів та пасивів суб'єкта господарювання необхідно проаналізувати показники, які характеризують фінансову діяльність суб'єкта господарювання більш детально. Окремим підпунктом доцільно виділити аналіз конкретної проблеми, яка розглядається в кваліфікаційній роботі на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр». Наприклад: «Аналіз ймовірності банкрутства суб'єкта господарювання» або «Аналіз фінансової безпеки суб'єкта господарювання» тощо. В другому аналітичному розділі необхідно застосовувати формули, розрахунки та обов'язково робити посилання на актуальні джерела, за даними яких проводилися розрахунки. Результати розрахунків можна наводити у вигляді таблиць. Після наведення результатів розрахунків (в таблицях) обов'язково необхідно їх прокоментувати та зробити висновки щодо динаміки змін їх техніко-економічних показників, стану суб'єкта господарювання та інших отриманих в роботі результатів. Залежно від задач, які поставлені для вирішення в кваліфікаційній роботі на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр», можна використовувати також і спеціальні методи: «SWOT аналіз», «ABC-аналіз», «СТЕР-аналіз» та ін. Наприкінці другого аналітичного розділу кваліфікаційної роботи необхідним є зробити узагальнюючі висновки щодо проведеного аналізу та окреслити коло тих проблем, які потребують подальшого вирішення.

2.5. Вимоги до написання практичної частини

У третьому розділі кваліфікаційної роботи необхідно приділити більше уваги практичному вирішенню проблем, виявлених у попередніх розділах роботи. Всі запропоновані рішення потрібно супроводжувати та підкріплювати економічними розрахунками. Залежно від теми кваліфікаційної роботи в третьому розділі можна запропонувати із наведеними необхідними розрахунками та обґрунтуваннями: «бізнес-план», «інвестиційну пропозицію», «інноваційний план» запропонованого вирішення виявленої проблеми. Третій розділ є самостійною пропозицією автора щодо розв'язання виявленої економічної проблеми та демонструє рівень його компетентності, знань та навичок, які він отримав в процесі підготовки. Третій розділ має складатись з трьох

підпунктів, але за необхідності може складатися і з двох, які доцільно називати, наприклад: «Розробка заходів покращення...» або «Оцінка ефективності впровадження...».

В даному розділі потрібно **представити індивідуально розроблений бізнес-проект (або соціальний проєкт для міста, або стартап, або екологічний проєкт для досліджуваного суб'єкта господарювання)** та розкрити його за наступними структурними складниками:

✓ *актуальність реалізації проєкту (чи існує потреба у послугах на ринку? як вона задовольняється зараз? чому Ваш бізнес покращить стан справ на ринку? який стан справ в інших регіонах України та за кордоном?);*

✓ *мета проєкту (які завдання повинні бути виконані в процесі впровадження проєкту?);*

✓ *сутність проєкту (ідея проєкту, як буде здійснюватися, загальна схема організації бізнесу, в чому особливості Вашого проєкту в порівнянні з існуючими?);*

✓ *місце впровадження проєкту (вказіть географічне місце, місце розташування в населеному пункті та його переваги);*

✓ *хто ваші споживачі (образ покупця, його характеристика, кількість);*

✓ *асортимент послуг (які послуги будуть запропоновані на ринок? унікальність товарів/послуг);*

✓ *майбутні постачальники товарів (сировини);*

✓ *способи активізації продажів (стимулювання збуту, реклама);*

✓ *конкурентне середовище (скільки конкурентів? хто головні? в чому сильні та слабкі сторони конкурентів? в чому будуть переваги Вашого бізнесу перед конкурентами);*

✓ *етапи здійснення проєкту (послідовність дій з коротким описом роботи на кожному етапі);*

✓ *організаційно-правова форма бізнесу (обґрунтування вибору, де буде зареєстрований бізнес? наявність партнерів);*

✓ *структура управління бізнесом (наймані працівники, їх підпорядкування);*

✓ *які результати очікуються від здійснення проєкту (економічні результати, побудова організаційної структури, завоювання ринку)?*

Характерні особливості, що мають бути притаманні проєкту наступні:

✓ *актуальність, потреба у даному проєкті (обов'язково);*

✓ *економічна ефективність, її обґрунтованість (обов'язково);*

✓ *інноваційність проєкту (нова ідея, чи вдосконалена вже існуюча) (обов'язково);*

✓ *соціальна орієнтація проєкту (за потреби/необхідності);*

✓ *екологічна ефективність (за потреби/необхідності);*

✓ *якість підготовленої презентації (обов'язково);*

✓ *рівень опису та ясність змісту проєкту, що представляється студентом (описовий паперовий варіант проєкту) (обов'язково);*

✓ *рівень подачі /представлення/ презентації студентом свого доробку (обов'язково);*

✓ *рівень відповідей на додаткові питання на захисті (обов'язково).*

2.6. Прикінцева частина

Випускна кваліфікаційна робота бакалавра закінчується **прикінцевою частиною**, що у роботі називається «ВИСНОВКИ».

У висновках (на 2-3 сторінках) по пунктах слід сформулювати основні результати проведеного дослідження, викласти своє бачення застосування отриманих результатів теоретичних та практичних розробок, оцінити отриманий позитивний ефект від їх використання, зробити свої висновки та рекомендації.

Висновки повинні підбити підсумок вирішення тих завдань, які були поставлені у вступі до випускної кваліфікаційної роботи бакалавра. Висновки та

пропозиції повинні бути сформульовані чітко, ясно і зрозуміло навіть без читання основного тексту. Вони повинні показати зміст всієї роботи, її сутність, теоретичне і практичне значення.

2.7. Бібліографічний список використаної літератури та додатки

Завершальною частиною кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» є складання бібліографічного списку використаної літератури. Цей перелік є одним з надважливих структурних елементів кваліфікаційної роботи та демонструє ступінь вивчення обраної теми, глибину проведеного дослідження здобувачем. Бажано використовувати в першу чергу закордонні так і вітчизняні джерела літератури, які є актуальними на сучасному етапі (орієнтовно до 90 % літературних джерел має бути не старші п'яти років).

До бібліографічного списку використаних джерел мають бути включені роботи, які було використано при написанні кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» та при аналізі окремих аспектів досліджуваної проблеми. Обов'язковою вимогою є включення літературних джерел, на які було зроблено посилання у тексті кваліфікаційної роботи.

Посилання на джерело подається відповідно до прийнятих стандартів.

У список використаної літератури можуть бути внесені такі джерела інформації: документи законодавчого характеру, підручники, навчальні посібники, монографії, наукові статті, тези доповідей конференцій, дисертації та їх автореферати, звіти, каталоги, описи до патентів і авторських свідоцтв, методичні вказівки, архівні матеріали, авторські публікації тощо. Рекомендована орієнтовна кількість використаних літературних джерел для кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» складає 80–100 найменувань. Не рекомендується включати до цього списку енциклопедії, довідники, науково-популярні книги та газети.

Оформлення списку використаної літератури формується одним із наступних способів:

- у порядку появи посилань у тексті роботи;
- в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків;
- у хронологічному порядку.

Приклади оформлення бібліографічного опису або списку використаних джерел кваліфікаційної роботи на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 представлено у *додатку Н*.

Після списку використаної літератури розміщуються «Додатки», що призначені для висвітлення додаткових та допоміжних матеріалів. Додатки необхідно починати з нової сторінки з написом по центру «ДОДАТКИ». У додаток можуть входити: бланки тестів, опитувальники, таблиці з вихідними даними та результатами розрахунків, рисунки, схеми, допоміжні розрахунки, звітність підприємств та організацій, тощо. У додатках розміщують матеріал, що підтверджує якість виконання завдань поставлених у проведеному дослідженні та є необхідним для повноти висвітлення роботи, але включення його до основної частини роботи може частково або повністю змінити логічне та впорядковане уявлення про роботу; не може бути послідовно розміщено в основній частині роботи через великий обсяг або способи відтворення; може бути вилучений для широкого кола читачів, але є необхідним для фахівців.

Додатки розміщують в порядку появи у тексті. Кожний додаток починається з нової сторінки, повинен мати заголовок, що друкується угорі малими літерами з першої великої літери симетрично до тексту сторінки. Над заголовком посередині рядка друкується слово "Додаток" і велика літера української абетки, якою позначається цей додаток (А, Б, В тощо), за винятком "Г, І, Ї, Є, Ђ". Текст кожного додатка може бути поділений на розділи, що

нумерують у його межах (наприклад А.1, А.2, тобто 1-й та 2-й відповідно розділи додатку А). Рисунки та таблиці у додатках позначаються відповідно до розділу, де існує посилання на відповідний додаток, вказавши порядковий номер (Рис. А.1.1., табл. К.2.3.)

РОЗДІЛ 3. ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

3.1. Технічні вимоги до оформлення кваліфікаційної роботи

Кваліфікаційна робота має бути виконана грамотно, написана зрозумілим науковим стилем, мати охайний вигляд, оформлена відповідно до технічних вимог, що висувають до робіт такого типу та бути переплетеною в тверду палітурку.

Кваліфікаційна робота готується з використанням комп'ютерної техніки, роздруковується на одному боці аркуша білого паперу формату (210 x 297 мм). Основний обсяг кваліфікаційної роботи 60-80 сторінок друкованого тексту, без додатків та списку використаних літературних джерел.

Текст кваліфікаційної роботи друкується у текстовому редакторі WS Word, шрифтом Times New Roman, 14 кеглем з міжрядковим інтервалом 1,5. Текст кваліфікаційної роботи варто друкувати, в наступних розмірних полях:

- знизу та зверху – 20 мм;
- по лівому краю – 30 мм;
- по правому краю – 15 мм.

Орієнтація аркуша – книжкова. Альбомна орієнтація може використовуватися за потреби окремих таблиць, схем та рисунків. В ході написання кваліфікаційної роботи потрібно дотримуватися рівномірної цілісності, чіткості та контрастності тексту.

Прізвища, назви установ (організацій, фірм, підприємств, банків) та інші власні назви у кваліфікаційній роботі подаються мовою оригіналу. Словосполучення і скорочення слів у кваліфікаційній роботі допускаються відповідно до чинних стандартів з видавничої та бібліотечної справи.

На титульному аркуші вказують повну назву міністерства/відомства, закладу вищої освіти, назву структурного підрозділу, ПІБ студента, назву академічної групи, тему роботи, напрям підготовки студента, дані про наукового керівника, місто та рік подання кваліфікаційної роботи до захисту (додаток Б).

Структурні елементи кваліфікаційної роботи наступна: ЗМІСТ, ВСТУП, РОЗДІЛ, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ, ДОДАТКИ. Всі ці елементи друкуються великими літерами симетрично до тексту.

Розділи та підрозділи мають мати заголовки. Заголовки структурних елементів роботи, зокрема розділів, слід розташовувати посередині рядка і друкувати великими літерами без крапки в кінці. Заголовки підрозділів кваліфікаційної роботи слід починати з абзацного відступу і друкувати маленькими літерами, крім першої великої, без крапки в кінці. Відстань між заголовком структурних частин, підрозділів та текстом повинна дорівнювати 1-2 інтервали.

Відступ абзацний повинен дорівнювати 1,25 см та бути однаковим по всьому тексту кваліфікаційної роботи. Переноси слів у заголовках розділів, підрозділів та по тексту не допускаються.

Кожний розділ кваліфікаційної роботи слід починати з нової сторінки. Підрозділи, в межах одного розділу, розміщуються один за одним з відступом у 2 пусті рядки після підрозділу. Не допускається розміщувати назву розділу, підрозділу в нижній частині сторінки, якщо після неї слідує лише один рядок тексту.

Нумерація сторінок здійснюється арабськими цифрами та має бути наскрізною. Номер сторінки проставляється у правому верхньому куті сторінки без крапки в кінці. Титульний аркуш включають до загальної нумерації сторінок кваліфікаційної роботи, але

номер сторінки на титульному аркуші не проставляється. Рисунки та таблиці, що розміщені на окремих сторінках, включаються до загальної нумерації сторінок кваліфікаційної роботи.

Розділи кваліфікаційної роботи повинні мати порядкову нумерацію в межах викладення суті роботи та позначатися арабськими цифрами (наприклад: Розділ 1.). Підрозділи кваліфікаційної роботи повинні мати порядкову нумерацію в межах кожного розділу та складатись з номера розділу і порядкового номера підрозділу й відокремлюватись крапкою (наприклад: 1.1).

3.2. Оформлення допоміжних матеріалів (малюнки, графіки, таблиці, посилання)

Для підсилення доказової бази проведених наукових досліджень та більшої наочності і ілюстративності результатів у кваліфікаційній роботі наводяться таблиці та рисунки. Рисунки можуть бути представлені графіками, діаграмами, фото, схемами. Ілюстративний матеріал (таблиці та рисунки) розміщуються в тексті кваліфікаційної роботи (окрім випадків, коли таблиця або рисунок виносяться у Додатки) після посилання на них у тексті. Посилання на рисунок або таблицю розміщується в дужках. Наприклад, «За результатами аналізу основних техніко-економічних показників роботи ТОВ «Дана-Мода» за 2016-2020 рр. можна зробити наступні висновки (табл. 2.1.)». Якщо рисунок графічно відображує дані таблиці, то він розміщується безпосередньо після таблиці, а посилання на нього надається раніше у тексті роботи. Якщо рисунок ілюструє думку автора, проте не є авторською розробкою, то обов'язково у квадратних дужках розміщується посилання на джерело, з якого запозичено рисунок. Бажано уникати 100-відсоткового запозичення рисунків, схем та графіків у кваліфікаційній роботі.

Кожний **рисунок** позначається словом «**Рис.**» та має нумерацію в межах розділу і нумеруються двома цифрами: перша цифра – номер розділу, друга цифра – номер рисунку. Цифри відокремлюються комами. Наприклад. **Рис. 2.1.** – перший рисунок другого розділу. Рисунок обов'язково повинен мати назву, які відображає сутність зображення та бути лаконічною. Всі рисунки виконують у чорно-білій гамі. Після назви рисунка на наступній строчці доцільно надати інформацію щодо авторства. Наприклад, «*Джерело: побудовано автором на основі даних Державного комітету статистики України [24]*».

Наприклад.

Динаміка видатків місцевого бюджету Полянської ОТГ за період 2018–2020 рр. графічно представлена на рис. 2.7.

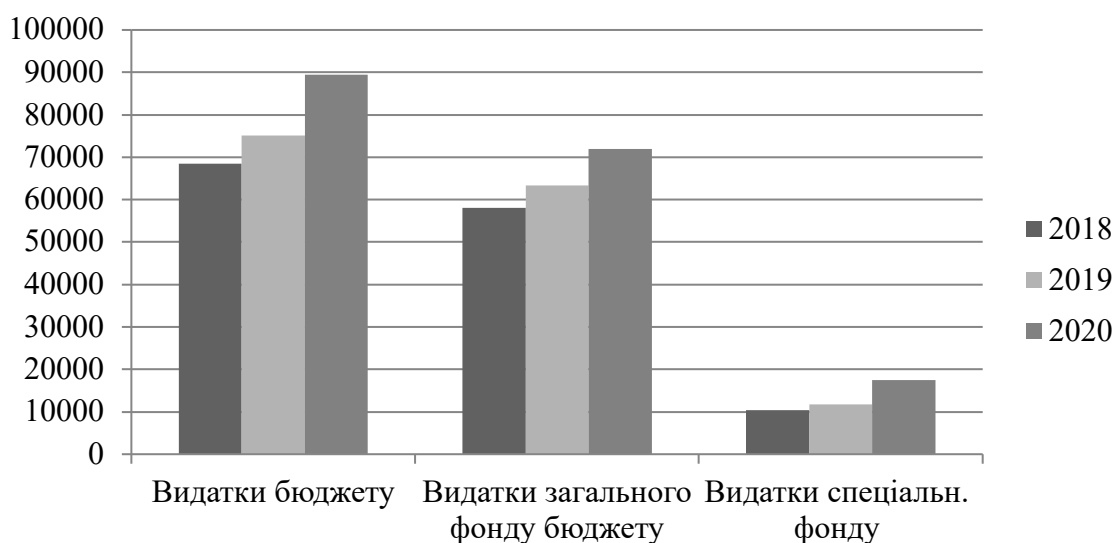

Рис. 2.7. Динаміка видатків місцевих бюджетів Русько-Полянської ОТГ за 2018–2020 рр. тис. грн.

Джерело: побудовано автором на основі даних звітності Полянської ОТГ [44].

Бажано розміщувати рисунки в тексті безпосередньо після посилання на них, або якщо бракує місця з початку нової сторінки, заповнюючи місце попередньої сторінки текстом роботи, який йде за рисунком. Рисунки, які займають цілу сторінку розміщують в ДОДАТКАХ, роблячи у тексті роботи посилання (див. ДОДАТОК Б).

Цифровий або розрахунковий матеріал розміщується в тексті кваліфікаційної роботи у вигляді **таблиць**. Кожна таблиця повинна мати слово «Таблиця 1.1» та відповідну нумерацію в межах розділу. Слово «Таблиця ...» набирається курсивом та розташовується у правому кутку сторінки. Нумерація таблиць аналогічна нумерації рисунків: перша цифра – це номер розділу, друга цифра – номер підрозділу. Крапка ставиться після першої цифри, а після другої – крапка не ставиться. Кожна таблиця повинна мати коротку назву, яка відображає зміст таблиці. Назва таблиці розташовується на наступній строчці після слова «Таблиця ...» і виділяється жирним шрифтом. Всередині таблиці виділення слів жирним шрифтом не бажано. Всередині таблиці застосовується 12 шрифт. Інформація щодо ступеня авторської оригінальності розміщується після таблиці обов'язково, наприклад: «Джерело: складено автором за даними [13, 14]». Бажано не розривати таблиці на дві сторінки. Якщо за змістом тексту таблиця переходить з однієї сторінки на іншу, то потрібно підписати перенесену на наступну сторінку частину таблиці у правому верхньому кутку наступним чином «Продовження табл. 2.1». Якщо в кінці сторінки таблиця переривається і її продовження розташовано на наступній сторінці, то в першій частині таблиці не креслять нижню горизонтальну лінію, що обмежує таблицю. Якщо таблиця займає місце більше, ніж одна сторінка і розташовується у ДОДАТКАХ, то вона ідентифікується наступним чином: «Таблиця В.1», де В – це нумерація Додатку, в якому ця таблиця розташована. В аналітичних таблицях, де йде порівняння даних за роками, бажано надавати останній стовпчик, у якому відображається відхилення даних останнього року до першого року, які прийняті до порівняння. Цифри в останньому стовпчику розраховуються автором і мають аналітичне значення та містять елемент авторської новизни. Якщо попередні стовпчики в таблиці – це просто перенесення даних із джерел статистичної інформації або звітності підприємства (установи, організації). То останній стовпчик «Відхилення даних...» і є аналітична робота автора, яка надає можливість визначити ступінь авторства в таблиці як «складено автором за даними [13, 14]». Без аналітичного стовпчика, перенесення цифр до таблиці вважає прямим копіюванням статичних даних. Після наведеної таблиці бажано надати словесну інформацію з коментуваннями наведених у таблиці даних та результатів аналізу.

Наприклад.

«Динаміка кількості поданих заявок на реєстрацію прав промислової власності в Україні за період 2016-2020 рр. наведена у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка кількості поданих заявок на реєстрацію прав на об'єкти промислової власності в Україні за період 2016-2020 рр.

Назва показника	Роки					Відхилення даних 2020 р. від даних 2016 р., %
	2016	2017	2018	2019	2020	
Усього надійшло заявок на реєстрацію прав на об'єкти промислової власності	51559	53465	54786	57189	46032	- 10,71
У тому числі:	4093	4046	3969	3852	3180	- 22,31
- винаходи						
- корисні моделі	9559	9118	9120	8459	5284	- 44,72
- промислові зразки	2302	2480	3042	2678	2027	- 11,95
- торгівельні марки	35605	37817	38652	42194	35539	- 0,18
- географічні зазначення	-	4	3	6	2	-

Джерело: складено автором за даними Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» [11].

На основі проведеного аналізу даних, наведених в табл. 2 зроблено наступні висновки. За досліджуваній період 2016-2020 рр. загальна кількість поданих заявок на отримання прав промислової власності скоротилася на 10,71 %, у тому числі зменшилась кількість поданих заявок: на винаходи на 22,31 %, на корисні моделі на 44,72 %, на промислові зразки на 11,95 %, на торгівельні марки на 0,18 %. Позитивним моментом є зростання питомої ваги зареєстрованих заявок на об'єкти промислової власності до загального обсягу поданих заявок. Негативним моментом є те, що питома вага зареєстрованих охоронних документів на об'єкти промислової власності є невисокою» [1].

Формули, за якими проводяться розрахунки, розташовуються безпосередньо після тексту, в якому вони згадуються, посередині рядка та створюються за допомогою редактора формул. Вище і нижче кожної формули має бути залишено не менше одного вільного рядка. Нумерація формул здійснюється в круглих дужках і розміщується наприкінці строки (справа) на строчці, де розміщено формулу. Формули нумеруються так само як і рисунки і таблиці – в межах розділу. Наприклад: (2.1) – перша цифра – номер розділу, друга цифра – номер формули. Кількість формул у тексті необмежена, проте бажано надавати в тексті кваліфікаційної роботи посилання у квадратних дужках [] на джерело, з якого ця формула була запозичена. Якщо формули розміщено у Додатках, то їх нумерують в межах кожного Додатка окремо арабськими цифрами з додаванням перед цифрою літери, яка позначає додаток. *Наприклад:* ...у формулі (В. 1). Розшифровка всіх символів і числових коефіцієнтів, з яких складається формула, наводиться безпосередньо після надрукованої формули в тій послідовності, в якій вони наведені у формулі. Перший рядок пояснень символів формули починають без абзацу словом «де» без двокрапки, а потім кожного разу з нової строки наводять самі символи та пояснення до них. На наступний рядок допускається переносити формули за правилами перенесення математичних виразів, а саме, тільки на знаках виконуваних операцій «=». «+» «:» або «×», повторюючи такий самий знак на початку наступного рядка. Якщо потрібно перенести формулу на знаковій операції множення, то використовують знак «×».

Наприклад.

«Обчислення середнього по м. Києву рівня бюджетної забезпеченості 1 учня закладу загальної середньої освіти за формулою (2.1):

$$\overline{BЗ} = \frac{ЗФ}{ЗЧУ_{факт}} \quad (2.1)$$

де ЗФ - граничний обсяг видатків загального фонду, затверджений на 01.01 поточного бюджетного періоду, який включає витрати на організацію навчального процесу (КЕКВ 2210, 2220, 2240, 2270);

ЗЧУ_{факт} - загальна чисельність учнів, обчислена як сума контингентів закладів загальної середньої освіти районів м. Києва, затверджених відповідними розпорядженнями районних у місті Києві державних адміністрацій «Про мережу та режими роботи закладів загальної середньої освіти (класів і груп у них) комунальної форми власності на поточний навчальний рік» [2].

Якщо по тексті кваліфікаційної роботи потрібно навести перелік чинників або інших даних, то перед **переліком** ставлять двокрапку і далі кожний пункт переліку друкують з нової строки, ставлячи перед ним позначку « - » або іншу, яка є у стандартному наборі програми. Бажано, щоб по всьому тексту роботи ці позначки у всіх наведених переліках були однакові.

Наприклад.

«Враховуючи накопичений досвід у класифікації технологій та враховуючи значні обсяги накопичених на території України промислових відходів, пропонуємо авторське бачення класифікації безвідходних або маловідходних технологій переробки та утилізації вже накопичених на території України відходів:

- технології переробки твердих промислових відходів накопичених у промислових відвалах, териконах тощо;
- технології переробки рідких промислових відходів, накопичених у шламовідстійниках тощо;
- технології переробки побутових відходів, накопичених на полігонах;
- технології утилізації промислових відходів I-III класів небезпеки, які неможливо за існуючого рівня техніки та технології переробити (наприклад, відходи атомної промисловості);
- технології еко-дизайну.» [3]

Посилання в тексті роботи на джерела є обов'язковим елементом, особливо у першому розділі кваліфікаційної роботи, в якому розглянуто наукові напрацювання інших авторів. Посилання зазначають порядковим номером, окресленим двома квадратними дужками, за переліком наведеного наприкінці кваліфікаційної роботи списку літератури. Наприклад, «В роботі Богацької Н.М. та Шахнюк А.І. інтелектуальна власність розглянута як складова статутного капіталу підприємства [1].» Крапка ставиться після [1].

Якщо є посилання здійснюється на певну сторінку наукової праці, то посилання оформлюють наступним чином:

У своїй роботі П.А. Швець [12, с. 18] писав ...

При посиланні на багатотомне наукове видання вказують також у квадратних дужках і номер тому, наприклад: [18, т. 1, с. 75].

Якщо посилаються одночасно на роботи декількох авторів або кілька робіт одного автора, то в квадратних дужках вказуються номери цих робіт, наприклад:

А. А. Гриценко, З. С. Варналій і Ю. К. Зайцев [5; 12; 15] вважали ...

Якщо в тексті кваліфікаційної роботи наводиться дослівно цитата з будь-якого наукового джерела або законодавчо-нормативного акту, то ця цитата оформлюється наступним чином. Текст цитати повністю береться у лапки «...». Наприкінці цитати обов'язково ставиться посилання на джерело у квадратних дужках [12, с. 18]. Перше слово на початку цитати речення пишеться завжди з прописної літери, навіть якщо в оригіналі ця фраза починається з малої. Якщо в оригіналі, з якого береться цитата, йде курсив і т.п., то це слід відтворити і додати у дужках наступну інформацію: (*курсив авт.*). Перше слово цитати пишеться з малої літери якщо цитата застосовується посередині речення, навіть якщо в оригіналі текст починається з прописної. Якщо цитата переривається словами автора, то ці слова з обох боків виділяються комами і тире. Бажано в кваліфікаційній роботі робити посилання на наукові праці викладачів кафедри та обов'язково робити посилання на власні наукові праці, які надруковано за темою кваліфікаційної роботи і внесено до Списку використаної літератури.

Посилання на розділи, підрозділи, рисунки, таблиці, формули, додатки у тексті кваліфікаційної роботи здійснюють, вказуючи їхній порядковий номер, наприклад «... у розділі 2 ...», «...див. 1.4 ...», «... за 3.3 ...», «... відповідно до 2.4 ...», «... на Рис. 2.2 ...», «... у табл. 3.2 ...», «... (див. табл. 3.2) ...», «...за формулою (3.1) ...», «... у додатку А ...».

Додатки розміщуються наприкінці кваліфікаційної роботи після Списку літератури на наступних сторінках. Від тексту кваліфікаційної роботи додатки відділяє чистий аркуш, на якому по центру пишеться слово «ДОДАТКИ». Кожний новий Додаток починається з нової сторінки словом «Додаток __», яке розміщується у правому верхньому кутку. Додатки нумеруються за літерами українського алфавіту. Наприклад, «Додаток А», «Додаток Б», «Додаток В» і так далі. Кожен Додаток повинен мати заголовок, надрукований вгорі з великої літери симетрично відносно тексту сторінки. Один додаток позначається як «Додаток А». Додатки мають спільну з кваліфікаційною роботою нумерацію сторінок. Кількість додатків не обмежується, проте доцільно розміщувати у Додатках тільки ту інформацію, яка має безпосереднє значення для змісту кваліфікаційної роботи. У тексті роботи на всі додатки має бути посилання. Наприклад, «див. Додаток А», «на Рис. А.1», «у табл. А.2».

3.3. Структура та стилістично-мовне оформлення кваліфікаційної роботи

Структура кваліфікаційної роботи.

Якість виконання кваліфікаційної роботи визначається не тільки актуальністю її теми, значенням отриманих теоретичних і практичних результатів, але й логічним розташуванням досліджуваних матеріалів, чіткої організацією, систематичністю і послідовністю викладу, які відображаються в її структурній композиції.

Кваліфікаційна робота має композиційну структуру, яка традиційно складається з наступних послідовно розташованих елементів:

- титульна сторінка (див. додаток Б);
- завдання на виконання кваліфікаційної роботи (див. додаток В)
- анотація (див. додаток Г);
- зміст (див. додаток Д);
- перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів (за необхідності);
- вступ (див. додаток Е);
- основний зміст (розділи та висновки за кожним розділом)
- висновки (див. додаток Ж);
- список використаної літератури (див. додаток Н);
- додатки;
- відгук наукового керівника (див. додаток К);
- зовнішня рецензія сторонньої організації (див. додаток Л);
- довідка про автоматизовану перевірку кваліфікаційної роботи на плагіат відповідно до Закону України про авторське право та суміжні права (див. додаток М);
- скан-копії власних публікацій за темою кваліфікаційного дослідження (за наявності).

Усі зазначені структурні елементи є обов'язковими (за винятком переліку умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів та скан-копій публікацій за темою кваліфікаційного дослідження, які долучаються до загальної структури за необхідності) та складаються у визначеній вище послідовності для скріплення у спільну палітурку. Наприкінці кваліфікаційної роботи у палітурку підшиваються три файли, до яких вкладаються відгук наукового керівника, зовнішня рецензія сторонньої організації, довідка про автоматизовану перевірку кваліфікаційної роботи на плагіат відповідно до Закону України про авторське право та суміжні права та скан-копії публікацій за темою кваліфікаційного дослідження, тому ці структурні компоненти власне не скріплюються.

Титульна сторінка (додаток Б) є першою у композиційній структурі кваліфікаційної роботи, її оформлення детально описано в параграфі 3.1 даних методичних рекомендацій. Нумерація сторінок на титульному аркуші не ставиться, проте враховується в загальній нумерації сторінок роботи.

Здобувач самостійно оформлює й заповнює **завдання на виконання кваліфікаційної роботи** (додаток В), яке містить наступні змістовні компоненти: вихідні дані (зазначаються усі види першоджерел до опрацювання в ході даного кваліфікаційного дослідження), основні завдання кваліфікаційного дослідження, пояснювальна записка (опис структури дослідження), ключові графічні матеріали даної роботи, додатки. Дати подання роботи на кафедру та прийняття до виконання здобувачем уточнюються на кафедрі відповідно до встановленого графіку. Завдання на виконання кваліфікаційної роботи також не нумерується, проте сторінки враховуються у загальну нумерацію роботи.

Анотація (додаток Г) виконується українською мовою, містить відомості про загальний обсяг роботи у сторінках (додатки в загальний обсяг не враховуються), кількість рисунків, таблиць та посилань в тексті. Далі зазначається актуальність даного дослідження, його об'єкт та предмет, мета, завдання та лаконічні висновки, які визначають основні результати, отримані в ході даного даного дослідження. Обов'язково зазначаються ключові слова (найбільш значимі 3-5 слів/словосполучень з тексту, за якими може вестися оцінка та

пошук матеріалу даного дослідження). Оформлення нумерації відбувається аналогічно титульній сторінці й завданню.

Зміст (додаток Д) містить найменування та номери початкових сторінок усіх структурних компонентів кваліфікаційної роботи (вступ, розділи з параграфами, висновки до розділів та загальні висновки, список використаних джерел, додатки) й оформлюється автоматично у Word за допомогою функції «Зміст» («Оглавление») у меню командної строки «Посилання» («Ссылки»). Найменування вирівнюються по лівому краю, номери сторінок – по правому. Візуально зміст має бути розміщений на одній сторінці. Номер на сторінці зі змістом проставляється відповідно до загальної наскрізної нумерації кваліфікаційної роботи.

Усі непопулярні та малопоширені умовні позначення, символи, одиниці, скорочення й терміни, а також авторські абrevіатурні скорочення обов'язково розшифровуються в тексті дослідження при першому згадуванні. За умови згадування таких елементів в тексті дослідження більше трьох разів, вони оформлюються у **перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів**. Даний перелік розташовується окремою сторінкою безпосередньо після змісту. Елементи переліку розташовуються в алфавітному порядку де ліворуч зазначається скорочення/позначення тощо, за яким через тире наводиться його розшифровка.

Вимоги до оформлення **вступу, основного змісту, висновків, списку використаної літератури та додатків** наведено у відповідних параграфах даного посібника.

У **відгуку наукового керівника** (додаток К) дається загальна характеристика кваліфікаційної роботи та оцінка роботи здобувача протягом проведення власного дослідження. Заголовок відгуку містить основні вихідні дані: тему дослідження, прізвище, ім'я та по батькові автора роботи, кваліфікацію та напрям підготовки (спеціальність). Відгук може бути складений у вільній текстовій формі, але в ньому обов'язково повинно бути обґрунтовано актуальність теми, визначено мету і завдання роботи, зазначено обсяг та структура роботи, надано характеристику її розділів та оцінку повноти використання фактичних даних, економіко-математичних методів та теорем, визначені основні результати дослідження та загальна відповідність роботи завданню та оцінка повноти його виконання, надано оцінку професійному рівню підготовки бакалавра, зазначено недоліки, відмічені керівником раніше і не усунуті здобувачем. Науковий керівник кваліфікаційної роботи завершує свій відгук рекомендацією роботи до захисту, вербально оцінюючи вміння студента організувати свою роботу, логічно мислити, працювати з науковою літературою, проводити теоретичні і експериментальні дослідження, робити висновки про отримані результати. Саме дослідження керівник детально НЕ аналізує, це є завданням рецензента.

Після того, як робота рекомендована до захисту, вона направляється на рецензування. До рецензування залучаються фахівці відповідної кваліфікації з числа співробітників сторонньої організації (бази практики, профільна галузева установа, навчально-наукова установа тощо).

Зовнішня рецензія сторонньої організації (додаток Л) складається у довільній формі, але обов'язково включає в себе оцінку актуальності й практичній значущості кваліфікаційної роботи, визначення позитивних та негативних сторін дослідження, зауваження рецензента, його побажання або питання для обговорення в процесі захисту, оцінку якості запропонованих студентом заходів і пропозицій, їх практичної цінності.

Рецензія завершується зазначенням рекомендованої оцінки за національною шкалою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно»). При оцінюванні слід уникати таких формулювань як «робота заслуговує високу оцінку». Зміст рецензії повідомляється автору кваліфікаційної роботи не пізніше одного-двох днів до захисту, щоб він міг заздалегідь підготувати відповіді на зауваження рецензента (прийняти або доказово їх спростувати).

Довідка про автоматизовану перевірку кваліфікаційної роботи на плагіат відповідно до Закону України про авторське право та суміжні права (додаток М) оформлюється на факультеті помічником декана з ІКТ після завантаження кваліфікаційної

роботи здобувачем в інститутційній репозиторій через власний корпоративний акаунт та вкладається у відповідний файл після подання роботи на кафедру для захисту.

Скан-копії власних публікацій за темою кваліфікаційного дослідження не є обов'язковим структурним компонентом, проте за наявності свідчать про систематичну науково-дослідну публікаційну активність здобувача й можуть бути враховані при загальному оцінюванні на захисті кваліфікаційної роботи. Скан-копія кожної публікації складається безпосередньо з повноцінних сторінок публікації в структурі видання та сторінок, на яких зазначені вихідні дані видання (титул, оборотна/друга сторінка титулу, сторінка змісту, де зазначено дану публікацію).

Письмовий виклад результатів дослідження, який представляє собою кваліфікаційну роботу, характеризує мовно-стилістичну і загальну культуру її автора і тому відіграє значну роль при захисті і оцінці. Науковий виклад результатів дослідження ведеться у формі міркувань з метою доказів виявлених в результаті дослідження фактів та логічних висновків. Кваліфікаційна робота – це наукова праця, і як будь-яке наукове дослідження має бути написане у відповідному стилі і з використанням відповідної мови і всіх характеристик такого роду дослідження.

Стиль написання кваліфікаційного дослідження відрізняється наявністю професійних термінів, логічністю, певною формальністю, інформативністю мови. Науковість – одна з головних відмінних рис написання кваліфікаційної роботи поряд з правдивістю, логічністю викладу, повнотою висвітлення даної проблеми. Науковий стиль відображає серйозність володіння предметом і загальний рівень знань автора дослідження.

Особливості цього стилю можуть різнитися від обраної сфери дослідження – відрізняється манера викладу матеріалу, термінологія, але існують певні загальні вимоги до стилю написання такого виду робіт. Зокрема науковому стилю характерне використання конструкцій, що виключають вживання займенників першої особи однини і множини, займенників другої особи однини. В даному випадку передбачається використовувати невизначено-особисті пропозиції (наприклад: «*Спочатку проводять відбір факторів для аналізу, а потім встановлюють їх вплив на показник*»); форми викладу від третьої особи (наприклад: «*Автор вважає ...*»); пропозиції з пасивного стану (наприклад: «*Розроблено комплексний підхід до дослідження ...*»).

Найважливішим засобом вираження смислової закінченості, цілісності і зв'язності наукового тексту є використання спеціальних слів і словосполучень. Подібні слова дозволяють відобразити наступне:

- ✓ послідовність викладу думок (*спочатку, насамперед, потім, по-перше, по-друге, значить, тож*);
- ✓ перехід від однієї думки до іншої (*перш ніж перейти до, звернемося до, розглянемо, зупинимося на, розглянувши, перейдемо до, необхідно зупинитися на, необхідно розглянути*);
- ✓ суперечливість стосування (*проте, тим часом, в той час як, тим не менше*);
- ✓ причинно-наслідкові зв'язки (*отже, тому, завдяки цьому, згідно з цим, внаслідок цього, це означає, що*);
- ✓ різну ступінь впевненості і джерело повідомлення (*звичайно, зрозуміло, дійсно, мабуть, треба думати, можливо, ймовірно, за повідомленням, за відомостями, на думку, за даними*);
- ✓ підсумок, висновок (*отже, таким чином; значить; на закінчення відзначимо; все сказане дозволяє зробити висновок; підсумовуючи, слід сказати; резюмуючи сказане, зазначимо*).

Окрему увагу при написанні кваліфікаційної роботи варто приділити логічності викладу матеріалу в цілому. При цьому виклад матеріалу в роботі повинен бути послідовним. Всі глави повинні бути пов'язані між собою. Особливу увагу слід звертати на логічні переходи від одного розділу до іншого, від параграфу до параграфу, а всередині параграфу – від питання до питання. Зазначаючи будь-яке твердження чи висновок, варто

навести йому ряд аргументованих обґрунтувань шляхом цифрової послідовності списку чи вербальної форми «по-перше», «по-друге» тощо. Також перехід від однієї думки до іншої буде лаконічним, якщо вживати такі мовні обороти: «далі буде розкрито ...». «потребує уточнення ...», «варто нагадати ...» або вживаючи складні сполучники: «у той час, як ...», «поруч з тим, що ...» і похідні прийменники: «впродовж...», «у зв'язку з вищезазначеним ...» тощо. Логічної завершеності і кінцевої узагальненості допоможуть досягти такі слова і словосполучення: «отже», «таким чином», «отже», «узагальнюючи вищевикладене».

Виклад матеріалу в роботі повинно бути послідовним і логічним. Всі глави повинні бути пов'язані між собою. Особливу увагу слід звертати на логічні переходи від одного розділу до іншого, від параграфа до параграфа, а всередині параграфа - від питання до питання

Логічність тексту дипломної роботи проявляється вже на стадії складання плану до нього. Якщо план чітко відпрацьований і складений, то висновки до роботи та сама робота буде логічно побудована, а значить стиль написання буде науковим. Замініть вказівні займенники типу «цей», «такий» на слова типу «даний», «наступний» Уникайте конструкції типу «хтось», «якийсь», «чийсь». Не допускається використання прикметників в порівняльному ступені (*вище, швидше, живіше*) - подумайте і напишіть слова-синоніми, максимально близькі до вашої думки.

Виконується кваліфікаційна робота виключно державною мовою.

3.4. Загальні правила цитування та посилання на використані літературні джерела

При написанні кваліфікаційної роботи в ході дослідження проблем та питань обов'язковим є наведення посилання на матеріали, дані, ідеї або висновки інших авторів, які використовувались. Посилання дозволяють знайти первинні документи для підтвердження достовірності наведених даних та є проявом етичних норм наукової діяльності.

Для точного відтворення формулювання у першоджерелі з метою підтвердження власних аргументів або для аналізу досліджень кількох авторів, в тексті кваліфікаційної роботи можна наводити цитати.

Цитування має підпорядковуватись вимогам:

- а) цитата завжди береться в лапки і супроводжується посиланням на джерело;
- б) слова цитати наводяться в тій же граматичній формі, зі збереженням особливостей авторського написання, в якій вони подаються у першоджерелі;
- в) цитований текст повинен відтворюватись точно, щоб не викривити зміст, який закладався автором;
- г) скорочення цитати (пропуск слів, речень) дозволяється, без перекручення або «виривання з контексту» оригінального авторського тексту. На місці пропуску ставляться три крапки;
- д) виклад думок інших авторів своїми словами (непряме цитування) має точно передавати ідеї автора і має супроводжуватись відповідним посиланням на джерело.

Посилання наводиться в кінці речення, в якому наводиться цитата або інші запозичені дані (статистичні чи фактичні, формули, схеми, визначення тощо). Посилання роблять на останні видання публікацій.

Посилання на джерела з великою кількістю сторінок оформлюють у квадратних дужках двома цифрами, розділеними крапкою з комою. Перша цифра - порядковий номер джерела у списку літератури, друга - номер сторінки, на якій розташовані використані в роботі дані (наприклад, [4, с.72]). Посилання на джерела з невеликою кількістю сторінок, а також на Інтернет-джерела оформлюються у квадратних дужках однією цифрою, яка вказує порядковий номер джерела у списку літератури. Посилання на кілька джерел оформлюються зазначенням лише їх порядкових номерів у списку використаної літератури у квадратних дужках, наприклад «...у працях [1, 5—8]...».

На всі формули, рисунки та таблиці, наведені у кваліфікаційній роботі, обов'язково потрібно робити посилання в тексті, мінімум один раз, перед розміщенням відповідної формули, рисунки або таблиці. Слова «таблиця» та «рисунок» скорочують: «...у табл. 1.3 наведено...», «...на рис. 2.2...», «формула (1.1) відображає ...». У повторних посиланнях на таблиці, ілюстрації та формули скорочено використовують слово «дивись»: «див. табл. 1.3».

3.5. Загальні правила бібліографічного опису літературних джерел

Список використаних джерел розміщується після висновків і містить бібліографічні описи використаних джерел. До списку використаних джерел вносяться лише ті джерела, які використовувались студентом в процесі написання кваліфікаційної роботи, в тому числі, власні публікації.

Список використаних джерел формується за вибором студента одним із таких способів:

- у порядку появи посилань у тексті;
- у алфавітному порядку прізвищ перших авторів або назв.

Бібліографічний опис складають тією ж мовою, якою опубліковано документ (мовою оригіналу).

Бібліографічний опис списку використаних джерел оформлюється з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Бібліографічний опис використаного джерела має містити обов'язкову інформацію, необхідну для однозначної ідентифікації даного джерела.

У списку джерел повинні міститись класичні підручники, написані визнаними авторами з досліджуваної теми. У роботі рекомендується використовувати монографії, матеріали конференцій, наукові статті, опубліковані за останні 5 років в провідних фахових журналах, що індексуються в наукових бібліометричних базах. Рекомендується також використання іноземних джерел.

Приклади оформлення бібліографічних описів згідно ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» наведені у Додатку Н.

РОЗДІЛ 4. ПОРЯДОК ЗАХИСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

4.1. Основні документи, що подаються до Екзаменаційної комісії

Студент зобов'язаний подати підсумковий варіант ВКР науковому керівнику, підготовлений відповідно до цих Методичних рекомендацій, і підписаний ним на титульному аркуші. Керівник перевіряє ВКР і складає про неї відгук протягом семи календарних днів після отримання підсумкової ВКР від студента. Робота підлягає перевірці на наявність плагіату в «Базі випускових робіт» (<http://studbase.kubg.edu.ua/>), роздрукована Довідка про автоматизовану перевірку випускної кваліфікаційної роботи бакалавра на плагіат (Додаток М) прикладається до роботи.

У разі схвалення роботи керівник рекомендує винести її на захист, що засвідчується його підписом на титульному аркуші ВКР.

У відгуку наукового керівника повинні бути розкриті наступні критерії оцінки роботи:

- ступінь оволодіння компетенціями, позначеними в даних Методичних рекомендаціях;
- відповідність роботи обраній темі;
- обґрунтованість результатів;
- досягнуті результати, практичне значення;
- переваги і недоліки роботи;

- оформлення роботи і відповідність вимогам, наведених в Методичних рекомендаціях;

- допуск до захисту;

- рекомендована загальна оцінка кваліфікаційної роботи.

Форма відгуку керівника приведена в Додатку К. Отримання негативного відгуку керівника не є перешкодою до подання ВКР на захист.

Зшита та підписана студентом і керівником ВКР передається на кафедру, яка є випусковою для обраної студентом освітньої програми. Даний варіант ВКР є підсумковим, не підлягає доопрацюванню або заміні.

До захисту допускається робота, що отримала відгук керівника та рецензента (рецензентів).

Рецензія (Додаток Л) може бути виконана англійською мовою. Рекомендований обсяг відгуку та рецензії повинні складати від однієї до трьох сторінок друкованого тексту.

Студент має право ознайомитися з відгуками керівника та рецензента (рецензентів) як особисто, так і за допомогою запиту-звернення студента по електронній пошті.

ВКР разом з письмовими відгуками керівника та рецензента (рецензентів) повинна бути представлена відповідальному секретарю ЕК не пізніше, ніж за два робочих дні до захисту.

4.2. Підготовка студента-бакалавра до захисту кваліфікаційної роботи

Означення сутності, практичної та теоретичної ролі результатів проведеної роботи має бути висвітлено студентом у своєму виступі. Він презентує його у формі доповіді за результатами наукового дослідження, збираючись захищати кваліфікаційну роботу.

Доповідь до дипломної роботи – це мова для захисту випускної кваліфікаційної роботи обсягом 3-4 листи машинописного тексту (+презентація та роздаткові матеріали), що містить в собі короткий виклад кваліфікаційної роботи, основні висновки за обраною темою дослідження. Доповідь варто розповідати, а не зачитувати, триматися впевнено. Тривалість доповіді не має бути більшою за 5-7 хвилин.

Важливість грамотного написання доповіді до дипломної роботи не можна переоцінити. На захисті дипломної роботи члени комісії звертають свою увагу, перш за все, на те, як повно та грамотно відстоює та захищає свою випускную кваліфікаційну роботу студент.

У доповіді мають бути наступні складові: привітання комісії і озвучення теми кваліфікаційної роботи, її актуальність, мета, завдання, предмет і об'єкт дослідження, короткий опис того, що було розглянуто в теорії, більш докладний опис самого дослідження і перерахування виявлених проблем, опис рекомендацій щодо усунення виявлених у ході дослідження проблем, закінчується доповідь словами: «Доповідь закінчено, дякую за увагу, я готовий(а) відповісти на ваші запитання»

Кожен розділ кваліфікаційної роботи. посліпль, враховуючи закономірність проведеного дослідження, розкривається у наступній, найбільш повній за обсягом частині доповіді. При цьому відзначаються критичні зіставлення та оцінки, а також характерна увага зосереджується на підсумкових результатах.

Кожна доповідь на захисті кваліфікаційної роботи має супроводжуватися презентацією для більш наочного уявлення результатів наукового дослідження.

Презентація виконується, зазвичай, в Power Point і включає в себе від 12 до 20 слайдів. На слайдах має бути відображене графічно те, про що студент буде висвітлювати у доповіді. І це не повинен бути суцільний текст – це в більшості своїй мають бути графіки, таблиці або схеми.

Презентація має бути витримана в єдиному стилі. Допускається використання анімації при перемиканні слайдів. В презентацію іноді навіть включаються відеоматеріали, але це, скоріше, виняток із правила.

Основне правило презентації – на слайді має бути відображено схематично те, про що йде в даний момент часу мова в доповіді, або графіки і таблиці, на підставі яких у доповіді подаються якісь висновки. Природно, велику увагу необхідно приділити оформленню слайдів – все повинно бути рівно, акуратно і гарно розташовано на слайді, доповнено картинками і не повинно бути великих порожніх місць.

Приклад доповіді на захист представлено у додатку О.

4.3. Організація процедури публічного захисту кваліфікаційної роботи

Захист кваліфікаційної роботи відбувається двома етапами: перший етап – попередній захист на кафедрі, де було проведено дослідження, другий етап – захист на засіданні екзаменаційної комісії.

Попередній захист призначається завідувачем випускової кафедри за місяць до основного захисту і відбувається за наявності членів екзаменаційної комісії. Ціль попереднього захисту — оцінити знання студента з проблематики виконуваного дослідження, охарактеризувати якість та ступінь його підготовки до захисту, розкрити ступінь готовності кваліфікаційної роботи, а також допомогти студенту своєчасно позбавитися виявлених недоліків.

На попередній захист має бути представлена кваліфікаційна робота з відгуком наукового керівника.

Попередній захист кваліфікаційної роботи визначає таку процедуру: усну доповідь студента (до 10 хв); питання доповідачеві та відповіді на запитання; слово наукового керівника; обговорення роботи членами кафедри, в ході якого вона оцінюється, позначаються сильні та слабкі напрямки, студенту надаються рекомендації щодо елімінації її недоліків, доопрацювання, удосконалення усної доповіді, визначаються строки для доопрацювання тощо.

Кінцевий варіант роботи разом із письмовим відгуком наукового керівника подається на кафедру після доопрацювання роботи відповідно до коментарів і рекомендацій за результатами попереднього захисту. На відкритому засіданні екзаменаційної комісії рецензована і допущена до захисту кваліфікаційна робота привселюдно захищається студентом. Нормативна тривалість захисту однієї роботи становить 20–25 хвилин. Захист оформляється протоколом з виставленням належної оцінки.

На засіданні екзаменаційної комісії захист кваліфікаційної роботи відбувається публічно. Він проходить в обстановці високої вимогливості, з дотриманням наукової моралі, принциповості та носить характер наукової суперечки. При цьому поглибленому розгляду мусить підлягати вірогідність та обґрунтованість усіх рекомендацій і умовиводів наукового та практичного характеру, що є в кваліфікаційній роботі.

Засідання екзаменаційної комісії починається з об'яви головуючим про захист кваліфікаційної роботи, зазначення її назви, прізвища, імені та по батькові її автора, факту потрібних у справі документів. Далі головуючим зачитується письмовий відгук наукового керівника на завершеному кваліфікаційну роботу і зовнішні рецензії на неї.

Потім слово для ознайомлення присутніх з основними результатами наукового дослідження надається самому студенту. Для виступу на захисті студент готує відповідні демонстраційні матеріали: частини програмного продукту, окремі слайди, презентацію, плакати, інші наочні матеріали. Власний виступ він строїть на основі своєї ерудиції та здібності зрозуміло сформулювати головні наукові результати проведеного дослідження та завчасно підготованих тез доповіді, що підтверджують високий ступінь теоретичної підготовки доповідача. Студент мусить зосередити головну увагу на теперішніх теоретичних і прикладних принципах, які ним особисто розроблені, на першорядних підсумках проведеного дослідження, коли буде знайомити членів екзаменаційної комісії та усіх присутніх на захисті кваліфікаційної роботи з текстом своєї доповіді. Варто знати і дотримуватись правильних норм прилюдного виступу, оскільки не тільки зміст тексту

доповіді, але й її озвучення і переконання відповідей на запитання членів екзаменаційної комісії вагомою мірою установлюють оцінку захисту.

Дуже важливо, щоб мова доповідача була граматично точною, переконуючою, чіткою, оскільки це перетворить її на аргументовану та сприйнятливую. Студент повинен поставити собі за мету створити доповідь такою, якою вона буде зрозуміла широкій аудиторії фахівців – добре переконливою за змістом та строго науковою.

Стануть у нагоді студентові кілька порад, які допоможуть виступити з текстом особистої доповіді:

- ✓ уникаючи займенників, повторюйте іменники;
- ✓ споживайте прості слова та прості стверджувальні речення;
- ✓ робіть акцент на словах, які виділені в тексті доповіді інакшим кольором або шрифтом;
- ✓ не переобтяжуйте текст складними реченнями;
- ✓ щоб можна було доповнити доповідь своїми зауваженнями, лишайте більші поля при друкуванні.

Після промови доповідача йому надається право відповісти на побажання та зауваження рецензентів. Потім починається наукова дискусія, у якій мають право брати участь всі присутні на захисті. Особи, присутні на захисті та члени екзаменаційної комісії в усній формі можуть задавати усякі запитання відносно методів дослідження, проблем, порушених у кваліфікаційній роботі, уточняти завершені розрахунки та результати. Потрібно дотримуватися суті справи, відповідаючи на їхні питання. Студентові не зайве проявляти скромність в оцінці власних наукових результатів та тактовність до осіб, які задають питання.

На прохання студента після завершення дискусії йому може бути надане прикінцеве слово, після якого можна думати, що головна частина процедури захисту кваліфікаційної роботи закінчена. На закритому засіданні членів екзаменаційної комісії приймається рішення про оцінку роботи і підбиваються підсумки захисту. Це рішення приймається більшістю голосів членів комісії, що приймають участь у засіданні. Голос голови є вирішальним при однаковій кількості голосів.

Опісля голова екзаменаційної комісії оголошує всім присутнім дану оцінку і дає знати, що студентові, який захистив випускную роботу, присвоюється академічний ступінь бакалавра, після чого закриває консиліум. З метою підвищення оцінки повторний захист кваліфікаційної роботи не допускається. Повторний захист може бути проведений наступного року, за заявою студента, в період атестації на засіданні екзаменаційної комісії, якщо захист кваліфікаційної роботи визнано незадовільним. Екзаменаційна комісія установлює, може студент подати на повторний захист доопрацьовану кваліфікаційну роботу за тією самою темою чи повинний підготувати дослідження на другу тему. Кваліфікаційна робота зберігається на кафедрі протягом 5 років, після чого здається в архів.

4.4. Загальні критерії оцінювання кваліфікаційна роботи

Якість виконання кваліфікаційної роботи, її зміст і захист визначають рівень підготовки здобувача до майбутньої професійної діяльності. Таким чином критерії оцінювання кваліфікаційної роботи, розроблені й затверджені кафедрою фінансів та економіки, охоплюють широке коло аспектів з її підготовки, написання та захисту. Під час захисту приймається до уваги зміст роботи, обґрунтованість висновків і пропозицій, правильність і компетентність відповідей здобувача на поставлені запитання, рівень професійної підготовки здобувача, відгуки на кваліфікаційну роботу від керівника і рецензента, а також проявлені під час навчання здобувача здібності до наукової творчості (виступи на студентських наукових-конференціях, навчально-практичних семінарах, наявні публікації, участь у конкурсах студентських наукових робіт тощо).

Кваліфікаційна робота бакалавра економіки за своїми складовими оцінюється в наступних співвідношеннях:

Розподіл балів за видами робіт (складових кваліфікаційної роботи)

Вид роботи (назва складової)	Максимальний відсоток (кількість балів) від підсумкової оцінки
Повнота висвітлення теми	25
Новизна роботи (власний внесок студента)	10
Оформлення роботи	20
Апробація роботи (стаття, виступ на конференції)	5
Захист на засіданні ЕК	40
Разом	100

Оцінювання кваліфікаційної роботи здійснюється за 100-бальною шкалою оцінювання та відповідною рейтинговою оцінкою:

Рейтингова оцінка	Оцінка за 100-бальною шкалою	Значення оцінки	Якісні критерії оцінки
А	90-100 балів	Відмінно – високий рівень знань (умінь) / виконання, з можливими незначними недоліками	Здобувач виконав роботу самостійно, на високому теоретично-аналітичному рівні, що демонструє глибокі теоретичні знання і практичні навички, здатність до професійної діяльності; опанував методи дослідної роботи у збиранні і систематизації даних, їх обробки, творчого осмислення, систематичного викладу, формулювання висновків; показав критичне ставлення до джерел і літератури, сформулював власні пропозиції і практичні рекомендації; грамотно, з додержанням вимог держстандарту оформив кваліфікаційну роботу; написав роботу грамотно, українською науковою мовою, не допускаючи орфографічних, пунктуаційних та стилістичних помилок; на захисті продемонстрував глибокі знання теми дослідження, тверде і впевнено відповів на запитання членів комісії; до захисту представив автореферат та наукові публікації. Робота має позитивні відгуки наукового керівника та рецензента
В	82-89 балів	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) / виконання,	Здобувач виконав роботу самостійно, на належному теоретично-аналітичному рівні, який демонструє достатньо високі теоретичні знання і практичні навички, здатність до професійної діяльності; опанував методи дослідної роботи у збиранні і систематизації даних, їх обробки,

		без суттєвих (грубих) помилок	творчого осмислення, допускає незначні порушення логічності й систематичності викладу; формулювання висновків; показав критичне ставлення до джерел і літератури, проте не може в достатній мірі проаналізувати літературу і джерела з досліджуваної теми, але сформулював пропозиції і практичні рекомендації; з додержанням вимог держстандарту оформив кваліфікаційну роботу; написав роботу грамотно, українською науковою мовою, допускаючи при цьому поодинокі орфографічні, пунктуаційні та стилістичні помилки; на захисті продемонстрував достатньо високі знання теми дослідження, відповів на запитання членів комісії; до захисту представив автореферат та наукові публікації. Робота має позитивні відгуки наукового керівника та рецензента
С	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) / змістовна робота, з незначною кількістю помилок	Здобувач виконав роботу самостійно, на належному теоретично-аналітичному рівні, який демонструє добрі теоретичні знання і практичні навички, здатність до професійної діяльності; опанував методи дослідної роботи у збиранні і систематизації даних, їх обробки, творчого осмислення, проте допускає порушення логічності й систематичності викладу; формулювання висновків; показав критичне ставлення до джерел і літератури, проте не може в достатній мірі проаналізувати літературу і джерела з досліджуваної теми, але сформулював пропозиції і практичні рекомендації; з додержанням вимог держстандарту оформив кваліфікаційну роботу; написав роботу грамотно, українською науковою мовою, допускаючи при цьому незначну кількість орфографічних, пунктуаційних та стилістичних помилок; на захисті продемонстрував добрі знання теми дослідження, в цілому відповів на запитання членів комісії; до захисту представив автореферат та наукові публікації. Робота має позитивні відгуки наукового керівника та рецензента
Д	69-74 балів	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) / виконання, зі значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності	Здобувач виконав роботу самостійно, на достатньому теоретично-аналітичному рівні, який демонструє теоретичні знання і практичні навички випускника, його здатність до професійної діяльності; опанував навички дослідної роботи у збиранні і систематизації даних, їх обробки, осмислення, систематичного викладу, формулювання висновків, але допускає порушення логічності й систематичності викладу, некритичного ставлення до документів і матеріалів; робота носить головним чином компілятивний характер, нечітко сформульовані або відсутні власні пропозиції і практичні

			рекомендації; допустив ряд помилок при оформленні роботи та її довідкового апарату з відхиленням від вимог держстандарту; написав роботу українською мовою, але допустив у ній орфографічні, пунктуаційні та стилістичні помилки; на захисті продемонстрував неглибокі знання теми дослідження, не зумів відповісти на окремі запитання членів комісії
Е	60-68 балів	Достатньо – мінімальний можливий допустимий рівень знань (умінь) / виконання для подальшого навчання або професійної діяльності	Здобувач виконав роботу самостійно, на достатньому теоретично-аналітичному рівні, який демонструє теоретичні знання і практичні навички випускника, його мінімально допустиму здатність до професійної діяльності; продемонстрував навички дослідної роботи у збиранні і систематизації даних, їх обробки, осмислення, систематичного викладу, формулювання висновків, але допускає порушення логічності, некритичного ставлення до документів і матеріалів; робота носить головним чином копійлятивний характер, відсутні власні пропозиції і практичні рекомендації; допустив ряд помилок при оформленні роботи та її довідкового апарату з відхиленням від вимог держстандарту; написав роботу українською мовою, але допустив у ній орфографічні, пунктуаційні та стилістичні помилки; на захисті продемонстрував поверхневі знання теми дослідження, не зумів відповісти на окремі запитання членів комісії
Ф	0-59 балів	Незадовільно – низький рівень знань, недостатній для подальшого навчання або професійної діяльності	Здобувач допущений до захисту кваліфікаційної роботи, але абсолютно в ній не орієнтується, не володіє відповідним поняттєвим апаратом, не опанував мінімумом наукових джерел за проблематикою дослідження, не може застосовувати результати роботи у стандартній ситуації, доповідь містить грубі помилки та доповідач не може відповісти на жодне запитання членів комісії

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Декларація про академічну доброчесність науково-педагогічного, наукового, педагогічного працівника Університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kubg.edu.ua/images/stories/podii/2016/deklaratsiia_aka_dem_d_obrochestnist_vykladachi.pdf.
2. Декларація про академічну доброчесність студента, аспіранта, докторанта Університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kubg.edu.ua/images/stories/podii/2016/deklaratsiia_akadem_dobrochestnist_student.pdf.
3. ДСТУ 3582-2013. Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила / Нац. стандарт України. – Вид. офіц. – [Чинний від 2013-08-22]. Київ: Мінекономрозвитку України, 2014. – 27 с.
4. ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила

складання / Нац. стандарт України. – Вид. офіц. – [Уведено вперше; чинний від 2016-07-01]. – Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. – 17 с.

5. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання / Нац. стандарт України. – Вид. офіц. – [Чинний від 2007-07-01]. – Київ: Держспоживстандарт України, 2007. – 47 с.

6. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

7. Тимчасове положення про організацію освітнього процесу в Київському університеті імені Бориса Грінченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/nmc.kmn/org_0svit_proc_60.pdf.

Індивідуальний робочий план виконання кваліфікаційної роботи

**ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН
ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
студента групи _____**

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

Тема роботи _____

№ з/п	Види роботи, завдань, заходів	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Постановка задачі. Предмет, мета, завдання		
2	Робота з джерелами за темою роботи		
3	Визначення змісту кваліфікаційної роботи		
4	Теоретичний розділ:		
	теоретичні аспекти досліджуваного питання		
	літературний огляд та аналіз історичного досвіду		
	методичні підходи до вивчення проблеми		
5	Дослідницько-аналітичний розділ:		
	опис основних параметрів та характеристик предмета дослідження		
	грунтовний аналіз предмета дослідження		
6	Проектно-рекомендаційний розділ:		
	аналіз результатів дослідження та методичне забезпечення рішення проблеми дослідження		
	визначення пропозицій щодо вдосконалення окремих аспектів дослідження		
7	Висновки		
8	Оформлення кваліфікаційної роботи		
9	Подання роботи на відзив		
10	Рецензування		
11	Підготовка до захисту		
12	Захист кваліфікаційної роботи		

**«Затверджую»
Науковий керівник**

(підпис)

« __ » _____ 20__ р.

Індивідуальний план склав

(підпис студента)

« __ » _____ 20__ р.

Зразок оформлення титульної сторінки

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Київський університет імені Бориса Грінченка
Факультет інформаційних технологій та управління
Кафедра фінансів та економіки

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри фінансів та економіки,
науковий ступінь, вчене звання

_____ Прізвище, ініціали

« ____ » _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»

Спеціальність 051 «Економіка»

**Тема «КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА: ОЦІНКА РІВНЯ
ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ»**

Виконав

студент групи _____

_____ (П.І.Б.)

_____ (підпис)

Науковий керівник

_____ (науковий ступінь, вчене звання)

_____ (П.І.Б.)

_____ (підпис)

Київ – 20__

Київський університет імені Бориса Грінченка
Факультет інформаційних технологій та управління
Кафедра фінансів та економіки

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри фінансів та економіки,
науковий ступінь, вчене звання

_____ Прізвище, ініціали

ЗАВДАННЯ НА ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
студенту групи _____

(шифр групи)

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

Тема роботи _____

1. Вихідні дані: _____

2. Основні завдання: _____

3. Пояснювальна записка: _____

4. Графічні матеріали: _____

5. Додатки: _____

6. Строк подання роботи на кафедру « ____ » _____ 20__ р.

Науковий керівник
науковий ступінь, вчене звання
_____ П.І.Б.

Завдання прийняв до виконання
« ____ » _____ 20__ р.

Анотація кваліфікаційної роботи

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота: --- с., --- рис., --- табл., --- посилання.

Актуальність:

Об'єкт дослідження:

Предмет дослідження:

Мета роботи:

Завдання:

1. Дослідити
2. Проаналізувати існуючі
3. Дослідити засоби та інструментарій
4. Розробити
5. Організувати

В роботі показано ..., розроблено....., створено,

Результати даної роботи можуть бути використані для.....

Ключові слова:

Зразок оформлення змісту кваліфікаційної роботи
ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА	10
1.1. Сутність і значення конкурентоспроможності підприємств	10
1.2. Особливості формування конкурентоспроможності підприємства	12
1.3. Методи оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємства	21
Висновки до розділу 1	29
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОГО ТА ВНУТРІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДПРИЄМСТВА	31
2.1. Діагностика конкурентного середовища підприємства	31
2.2. Аналіз виробничо-господарської діяльності підприємства	37
2.3. Оцінка конкурентоспроможності підприємства	41
Висновки до розділу 2	48
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	50
3.1. Основні напрямки підвищення конкурентоспроможності підприємства	50
3.2. Розробка заходів для підвищення конкурентоспроможності підприємства	57
3.3. Оцінка впливу заходів з підвищення конкурентоспроможності підприємства	68
Висновки до розділу 3	76
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ	90

Зразок написання вступу кваліфікаційної роботи**ВСТУП**

В сучасних умовах господарювання підприємств однією із ключових проблем стає забезпечення їх економічної стійкості. Вітчизняні підприємства стикаються з невизначеністю, яка має макроекономічну природу і призводить до неточності у визначенні параметрів динаміки їх стійкого розвитку. В зв'язку з цим підприємства повинні адаптуватися до змін зовнішнього середовища, розпізнавати кризові ситуації та попереджувати вплив їх небажаних наслідків на економічної стійкість. Фінансово-економічне планування діяльності підприємств є інструментом управління фінансами, що дозволяє визначати потенційні можливості розвитку та зводити до мінімуму вплив невизначеності та ризику.

Незважаючи на розробки в галузі ризик-менеджменту і на різноманіття підходів до планування на практиці, слід зазначити, що їх функції реалізуються ізольовано одна від одної, внаслідок чого знижується ефективність фінансово-економічного управління. У цьому зв'язку першочергове значення має розробка методичного інструментарію організації планування на підприємствах для прийняття планових рішень щодо забезпечення їх фінансово-економічної стійкості в умовах нестабільного економічного середовища.

Питання організації планування висвітлюються в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких Ансофф І., Балабанов І.Т., Білик М.Д., Білоусова О.С., Бланк І.А., Брейлі Р., Брігхем Ю., Булеєв І.П., Дж. Ван Хорн, Колас Б., Костирко Л.А., Кравченко О.О., Майєрс С., Поукок М., Самочкін В.Н., Стоянова Є.С., Терещенко О.О., Хан Д., Чупіс А.В. Відзначаючи вагомий внесок науковців у цій сфері, слід зауважити, що окремі аспекти планування діяльності підприємств потребують подальшого дослідження. У цьому зв'язку першочергове значення має розробка методичного інструментарію організації фінансово-економічного планування на підприємствах для прийняття планових рішень щодо забезпечення їх економічної стійкості в умовах невизначеності.

Метою кваліфікаційної роботи є розробка концепції механізму організації фінансово-економічного планування на підприємстві та інструментів її реалізації для підвищення його фінансової стійкості в умовах нестабільного економічного середовища.

Реалізація поставленої мети потребує вирішення наступних **завдань**:

- розкрити сутність організації фінансово-економічного планування на підприємстві;
- виявити особливості організації фінансово-економічного планування на підприємстві;

- запропонувати концепцію механізму організації фінансово-економічного планування на підприємстві;
- представити вибір планових показників інтегрованого фінансово-економічного планування на підприємстві;
- представити методичний підхід до діагностики та аналізу економічної стійкості підприємства;
- запропонувати модель інтегрованого фінансово-економічного планування на підприємстві;
- розробити стратегію організації фінансово-економічного планування на підприємстві.

Об'єктом дослідження є процеси формування та функціонування системи фінансово-економічного планування в управлінні фінансовою стійкістю підприємств.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних та методичних положень організації фінансово-економічного планування в забезпеченні фінансової стійкості підприємств.

Методи дослідження: логічний та науковий аналіз, системний підхід, статистичний аналіз та узагальнення даних, кількісний та якісний аналіз, економіко-математичне моделювання.

Наукова новизна дослідження полягає у розробці концепції механізму організації фінансово-економічного планування на підприємстві та механізму її реалізації на основі системного підходу, впровадження якої буде сприяти підвищенню фінансової стійкості підприємств в умовах нестабільного економічного середовища.

Практична значущість отриманих результатів полягає у тому, що застосування запропонованого механізму та інструментів його реалізації буде сприяти підвищенню якості управлінських рішень в процесі організації фінансово-економічного планування на підприємстві для досягнення його фінансової стійкості під впливом динамічних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури, додатків. Зміст роботи викладено на 85 сторінках основного тексту. Робота містить 9 таблиць та 7 рисунків.

Зразок написання Висновку кваліфікаційної роботи**ВИСНОВКИ**

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретичних і методичних засад та розробці практичних рекомендацій з організації фінансово-економічного планування в якості інструменту забезпечення фінансової стійкості підприємств. Найважливіші висновки та пропозиції зводяться до наступного. Проведений аналіз тенденцій розвитку промислових підприємств свідчить про наявність економічних проблем і протиріч, які є наслідком недосконалості системи фінансово-економічного планування. На цій основі обґрунтовано необхідність створення системи фінансово-економічного планування, орієнтованої на забезпечення фінансової стійкості та збалансованості інтересів груп учасників економічних відносин на всіх рівнях управління.

Нова парадигма фінансового планування ґрунтується на положеннях інтегрованого і сценарного підходів, телеологічної та генетичної концепцій. На цій основі розвинуто теоретичні засади фінансово-економічного планування шляхом уточнення економічної категорії економічне планування. Визначення сутності та ролі фінансово-економічного планування в забезпеченні фінансової стійкості підприємств дозволило доповнити його функції: гнучкості, інтеграції, узгодження інтересів, попередження втрат від ризиків. Інтегроване фінансово-економічне планування ґрунтується на пріоритетності завдань з управління фінансовою стійкістю підприємств. Основою розробки концепції організації фінансово-економічного планування є застосування інтегрованого фінансового планування. Уточнення категорії «фінансова стійкість» крізь призму збалансованості активів і пасивів та покриття «термінового» позикового капіталу чистими активами (чистими пасивами) підприємства. Інтеграція фінансово-економічного планування і ризик-менеджменту надає можливість мінімізувати управлінські витрати та враховувати чинники ризиків в процесі прийняття планових рішень щодо забезпечення фінансової стійкості підприємств.

Методичний інструментарій фінансово-економічного планування об'єднує спеціальні методи оцінки ризику і фінансової стійкості. Сформульовані вихідні положення побудови системи показників за рівнями інтегрованого фінансово-економічного планування з погляду основних груп учасників економічних відносин. Розробку фінансового плану пропонується здійснювати за визначеними критеріями фінансової стійкості підприємств: достатність власних обігових коштів, гнучкість структури капіталу залежно від впливу чинників внутрішнього і зовнішнього середовища, цінність власного капіталу, втрати прибутку від ризику. Запропоновані індикатори є достатньо інформативними та придатними для оцінювання втрат від ризиків підприємницької діяльності.

Інформаційною базою інтегрованого фінансово-економічного планування є інформація, отримана з підсистем управління: обліку, аналізу, діагностики, контролю. Запропонований підхід до діагностики і аналізу відрізняється від існуючих можливістю оцінки двох різносистемних елементів: фінансової стійкості підприємства та ефективності планових рішень. Діагностика фінансової стійкості підприємств об'єднує чотири блоки: платоспроможності, відтворювальних процесів, фінансової стійкості, ризику. На основі аналізу відтворення капіталу виділено характеристики типології фінансової стійкості, які необхідно враховувати при прийнятті планових рішень.

Системно-цільовий підхід є підґрунтям розробки моделі інтегрованого фінансово-економічного планування підприємства. Запропонований методичний підхід до організації інтегрованого економічного планування передбачає введення стадії складання ризикоорієнтованих планів, елементами яких є планові фінансові витрати на заходи з управління ризиками. Для оцінки цих витрат пропонується використовувати статистичні та аналітичні методи. Інформація ризикоорієнтованих фінансово-економічних планів використовується для оцінювання впливу ризикових подій на фінансову стійкість підприємства.

Процедури планування економічних результатів здійснюються за двома сценаріями: зростання обсягу продажу та коригування за рахунок більш ефективного використання виробничого потенціалу; досягнення позитивної величини економічних результатів від звичайної діяльності шляхом скорочення витрат. Розрахунки прогнозних показників у форматі балансу базуються на використанні сценарного підходу та методів пропорційної залежності його показників від обсягу продажу, математичного моделювання та спеціальних методів.

Проаналізовано фінансову стійкість українських підприємств за видами економічної діяльності за період 20..-20.. рр. та виявлено, що підприємства характеризуються низькою фінансовою стійкістю, що зумовлено високим рівнем запозичень в умовах обмеження можливостей щодо нарощення власного капіталу за рахунок капіталізації прибутку та залучення інвестиційних ресурсів.

Проведено аналіз фінансово-економічної стійкості ПАТ «Х» та виявлено, що на досліджуваному підприємстві протягом трьох досліджуваних років відмічається кризовий економічний стан у 20.. і 20.. році, нестійкий фінансовий стан у 20.. році. В ході апробації моделі інтегрованого фінансово-економічного планування на ПАТ «Х» підтверджено доцільність впровадження інтегрованого фінансово-економічного планування на підприємстві.

Запропоновано стратегію організації фінансово-економічного планування на підприємстві, яка включає завдання, етапи та напрямки її реалізації. Зазначено, що успіх стратегії підприємства гарантується за умови, коли фінансові стратегічні цілі відповідають реальним економічним та фінансовим можливостям підприємства, коли чітко організовано керівництво, а методи його є гнучкими та адекватними змінам фінансово-економічної ситуації.

Форма відгуку наукового керівника

ВІДГУК

наукового керівника на випускну кваліфікаційну роботу студента освітньої програми «Економіка міста. Урбаністика» подану на здобуття кваліфікації бакалавр з економіки за спеціальністю 051 «Економіка»

Студента (-тки) _____,
(прізвище, ім'я, по-батькові студента в родовому відмінку)

на тему: « _____ »
(повна назва теми)

Будь ласка, охарактеризуйте:

1. Ступінь оволодіння компетенціями, позначеними в даних Методичних рекомендаціях.
2. Відповідність роботи обраній темі.
3. Рґрунтованість результатів.
4. Досягнуті результати, практичне значення.
5. Переваги і недоліки роботи.
6. Оформлення роботи і відповідність вимогам, наведених в методичних рекомендаціях.
7. Допуск до захисту.
8. Рекомендована загальна оцінка кваліфікаційної роботи.

Науковий керівник кваліфікаційної роботи

(науковий ступінь, посада)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

(дата)

Форма оформлення зовнішньої рецензії на кваліфікаційну роботу

РЕЦЕНЗІЯ

на випускню кваліфікаційну роботу студента освітньої програми «Економіка міста. Урбаністика» подану на здобуття кваліфікації бакалавр з економіки за спеціальністю 051 «Економіка»

Студента (-тки) _____,
(прізвище, ім'я, по-батькові студента в родовому відмінку)

на тему: « _____ »
(повна назва теми)

Будь ласка, охарактеризуйте:

1. *Актуальність і практичне значення випускної кваліфікаційної роботи.*
2. *Позитивні сторони у роботі.*
3. *Недоліки або дискусійні питання у роботі.*
4. *Оцінка якості запропонованих студентом заходів і пропозицій, їх практична цінність.*
5. *Загальний висновок рецензента (рекомендувати чи не рекомендувати) випускню кваліфікаційну роботу студента до захисту.*

Рецензент¹:

(Посада і місце роботи
рецензента)

(підпис)

(прізвище, ім'я, по батькові)

(дата)

¹ Підпис рецензента завіряється печаткою установи

**Зразок оформлення Довідки² про автоматизовану перевірку
кваліфікаційної роботи на плагіат**

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Підрозділ: Факультет інформаційних технологій та управління

Кафедра: Кафедра фінансів та економіки

Спеціальність: 051 Економіка

ДОВІДКА

**про автоматизовану перевірку кваліфікаційної роботи на плагіат
відповідно до Закону України про авторське право та суміжні права**

Студент: _____
(прізвище, ім'я, по-батькові студента)

Тема кваліфікаційної роботи: _____
(повна назва теми)

Дата подання: _____

№	Назва файлу	Унікальність
1	МЕХАНІЗМ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ	94 %

Висновок

В результаті перевірки кваліфікаційної роботи виявлено співпадіння 6 % з іншими роботами, що містяться у базі випускових робіт.

Примітка: автоматизована перевірка не відповідає на питання, чи є той чи інший фрагмент тексту запозиченим. Відповідь на питання чи є позичений текст саме плагіатом, а не законною цитатою, залишається на розсуд комісії. Система знаходить джерело запозичення, але не визначає, чи є воно першоджерелом. Рекомендований гранично допустимий рівень плагіату - не більше 75%.

(дата)

Відповідальна особа: _____
(підпис)

(печатка Факультету)

² Довідка видається помічником декана з ІКТ

**ПРИКЛАДИ
ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ
У СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

КНИГИ	
Однотомні видання	
Один автор	Федорова Л.Д. З історії пам'яткоохоронної та музейної справи у Наддніпрянській Україні. 1870-ті — 1910-ті рр. Київ, 2013. 373 с.
Два автори	Zhovinsky E.Ya., Kryuchenko N.O., Paparyha P.S. Geochemistry of Environmental Objects of the Carpathian Biosphere Reserve. Kyiv, 2018. 100 p. Кухта С. Й., Турчин Ю. В. Львівський професор стоматології К. П. Каліга (1785 – 1845). Львів : Галицька видавнича спілка, 2019. 80 с. Сиволоб А. В., Афанасьєва К. С. Молекулярна організація хромосом : навч. посіб. Київ : ВПЦ “Київський ун-т”, 2020. 287 с.
Три автори	Шматенко О. П., Гончеренко Н. В., Гончаренко І. Ф. Психологія і деонтологія у фармації : навч. посіб. / за ред. О. П. Шматенка. Київ, 2015. 132 с.
Чотири автори	Військова епідеміологія з епідеміологією надзвичайних ситуацій / М. А. Андрейчин, О. Д. Крушельницький, В. С. Копча, І. В. Огороднічук. Тернопіль : Укрмедкнига, 2015. 320 с.
Більше 4-х авторів	Грип, гострі респіраторні захворювання та їх ускладнення : навч. посіб. / В. Л. Савицький, В. І. Трихліб, Г. В. Осьодло [та ін.]. Київ, 2016. 206 с. Людський розвиток в Україні: трансформація рівня життя та регіональні диспропорції: у 2-х т.: кол. моногр. Київ, 2017. 436 с.
Без автора Збірник	Софія Київська: Візантія. Русь. Україна. Вип. II. Київ, 2019. 464 с.
Без автора Матеріали конференцій, з'їздів, тези доповідей	Физика импульсных разрядов в конденсированных средах. Материалы XVI Международной научной конференции (19—22 авг. 2018, г. Николаев). Николаев, 2018. 253 с.
Багатотомні видання	
Видання загалом	Енциклопедія історії України: у 10 т. Київ: Наук. думка, 2013. Т. 10. 784 с.
Окремий том	Dark energy and dark matter in the Universe. In three vol. Vol. 3. Dark matter: Observational manifestation and experimental searches. Kyiv: Akadempriodyka, 2015. 356 p.
Серіальні та продовжувані видання	
Газета	Світ: всеукр. тижн. / засн.: Мін-во освіти і науки України, Нац. акад. наук України. 1997, квітень — . Київ. Щотиж. 1997, № 1—5.
Журнал	Вісник Національної академії наук України: загальнонаук. журн. / засн.: Нац. акад. наук України. 1928, жовтень — . Київ. Щоміс. 2016, № 1—12.
Бюлетень	Бюлетень Міністерства юстиції України : наук. журн. / засн.: Мін-во юст. України. 1999— . Київ. Щоміс. 2019, № 6, 24 с.
ІНШІ ВИДАННЯ	
Законодавчий матеріал	Про видавничу справу: Закон України від 05.06.1997 № 318/97-ВР. Київ: Парламентське видавництво, 2015. 24 с.

Правила	Правила пожежної безпеки в Україні. Затв. Мін-вом внутріш. справ України 30.12.2014. Чинний від 10.04.2015. Київ: Техніка, 2003. 157 с.
Збірник стандартів	Правила учета электрической энергии: сб. основных норматив.-техн. док., действующих в обл. учета электроэнергии. Москва, 2002. 366 с.
Окремий стандарт	ДСТУ 3017-2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення. Київ, 2016. 42 с.
Автореферат дисертації	Старовойт С. В. Видавнича діяльність Національної академії наук України у 1918—1933 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2003. 20 с.
ЧАСТИНА ВИДАННЯ	
Стаття із журналу, збірника, розділ книги	
Незалежно від кількості авторів	Ставицький А.В. Вплив сучасних геополітичних викликів на економічну безпеку держави. <i>Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка</i> . 2018. №4(199). С. 45-55. URL: https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/199-4/6 . Stavytskyu A., Kharlamova G., Giedraitis V., Šumskis V. Estimating the interrelation between energy security and macroeconomic factors in European countries. <i>Journal of International Studies</i> . 2018. 11(3). P. 217-238. doi:10.14254/2071-8330.2018/11-3/18 Скальський В. Р. Становлення методу акустичної емісії в установах Західного наукового центру. Теорія і практика раціон. проектування, виготовлення і експлуатації машинобуд. конструкцій: Праці 2 міжнар. наук.-техн. конф. (Львів, 11—13 лист. 2010). Львів, 2010. С. 9—10.
ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ	
Опис ресурсу загалом	Всесвітній економічний форум. URL: http://www.weforum.org/ (дата звернення: 19.08.2021). Наукові публікації і видавнича діяльність НАН України. Київ, 2007. URL: http://www.nas.gov.ua/publications (дата звернення: 19.03.2019).
Опис частини електронного ресурсу	Garfield E. More on the ethics of scientific publication: abuses of authorship attribution and citation amnesia undermine the reward system of science. <i>Essays of an information scientist</i> . URL: http://www.garfield.library.upenn.edu/essays/v5p621y1981-82.pdf (Last accessed: 16.04.2019). Боброва В. І. Морфо-функціональні особливості формування атрофії слизової оболонки шлунка і дванадцятипалої кишки у дітей при хронічному гастродуоденіті // <i>Международный журнал педиатрии, акушерства и гинекологии : электрон. версия журн</i> . 2013. Т. 3, № 3. С. 40—45. URL : http://ijpog.org/downloads/6/6.pdf (дата звернення: 15.04.2017).

Приклад доповіді студента на захист

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Бул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, м. Київ,
Україна, 04053, тел./факс: +38044 272-19-02
e-mail: kubg@kubg.edu.ua, www.kubg.edu.ua

BORYS GRINCHENKO
KYIV UNIVERSITY

18/2 Bulvarno-Kudriavska St., Kyiv,
Ukraine, 04053, tel./fax: +380 44 272-19-02
e-mail: kubg@kubg.edu.ua, www.kubg.edu.ua

Шановний Голово, шановні члени комісії!

Вашій увазі пропонується випускна кваліфікаційна робота бакалавра на тему «Оцінка ліквідності та платоспроможності підприємства в сучасних економічних умовах».

У першому розділі роботи розглянуто теоретичні основи ліквідності та платоспроможності, а саме сутність, методичні підходи до їх оцінки, а також загальні показники розрахунку: 3 коефіцієнти ліквідності та 8 коефіцієнтів платоспроможності.

Відтак, визначено, що ліквідність підприємства – це здатність перетворювати активи на грошові кошти, без значної втрати їх вартості, задля ефективного функціонування підприємства, а платоспроможність підприємства - це його здатність у повному обсязі та у визначений термін розрахуватися за своїми зобов'язаннями за допомогою грошових ресурсів та інших активів.

Було виділено чотири основні методи для оцінки ліквідності та платоспроможності: експрес-аналіз, поглиблений аналіз та фінансове планування, а також метод коефіцієнтів. Так як, всі вони мають свої недоліки, та не дають точну оцінку, пропонуємо розробити нову методику оцінки, яка б була направлена на прогнозування рівня відповідних показників хоча б на найближче майбутнє, не володіючи результатами минулих подій, а саме даними попередньої фінансової звітності. Це дало б змогу бачити реальну статистику майбутніх результатів діяльності та не допустити негативного результату.

У другому розділі проведено порівняльний аналітичний баланс за горизонтальним та вертикальним методом та здійснено аналіз ліквідності та платоспроможності на прикладі ПАТ «Київоблгаз» в динаміці протягом 2014 – 2016 років.

Зверніть увагу на рисунок 2.1. Порівняльний аналітичний баланс показав, що фінансовий стан підприємства є нестабільним. Це зумовлено тим, що необоротні активи зменшилися на 14,47%. І причиною їх зменшення є невиконання запланованих обсягів виробництва. Оборотні активи, навпаки, збільшилися на 80,77%. Це означає, що підприємство має чималу кількість тимчасово вільних, не задіяних в діяльність активів, що в результаті може призвести до зменшення прибутку підприємства. Найбільше зросла дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи та послуги. Її значення за три роки зросло на 55,74%. Таке збільшення дебіторської заборгованості могло бути викликане відтоком оборотних активів на кредитування споживачів послуг, продукції, товарів чи шляхом збільшення обсягу продажів. В складі пасивів найбільшу частку займають поточні зобов'язання та забезпечення. Їх питома вага дорівнює 40,24% загальної суми балансу. Вірогідніше всього, таке збільшення поточних зобов'язань пов'язано із проблемами залучення довгострокових кредитів. При цьому, власний капітал за аналізований період знизився на 37,55%. Це свідчить про те, що в основному, підприємство здійснює свою діяльність залучаючи позикові кошти. Слід зазначити, що горизонтальний та вертикальний аналіз доповнюють один одного.

Проаналізувавши ліквідність підприємства, пропонуємо Вашій увазі табл.2.6. В цілому, за аналізований період, на кінець 2016 р., в порівнянні з 2014 р. коефіцієнти загальної та швидкої ліквідності мають тенденцію до зростання, а коефіцієнт абсолютної

ліквідності, навпаки, зменшився на 0,07. Так як показники нижчі нормативних, можна стверджувати, що підприємство має проблеми з ліквідними активами, що в свою чергу обмежує свободу дій керівництва та є показником зниження прибутковості.

Загалом, підводячи підсумки аналізу платоспроможності підприємства на прикладі ПАТ «Київоблгаз» у 2014-2016 рр., представимо його результати у таблиці 2.7. Отож, проаналізувавши показники платоспроможності підприємства, маємо фактичні значення значно нижчі нормативних, при цьому фінансування оборотних активів здійснюється за рахунок позичкових джерел. Це дає змогу стверджувати, що підприємство є фінансово нестійким. Слід зазначити, що за аналізований період збільшилась фінансова залежність на 0,3, тобто на підприємстві залучені кошти перевищують суму власних, при цьому абсолютно ліквідних активів не вистачить, щоб повністю розраховуватись по поточним зобов'язанням.

У третьому розділі наведена класифікація моделей прогнозування ймовірності банкрутства підприємств, виділено основні напрями мінімізації ризику ліквідності та неплатоспроможності, а також запропоновані шляхи підвищення ліквідності та платоспроможності підприємства.

Аналізуючи ймовірність банкрутства ПАТ «Київоблгаз» використано три моделі: модель Альтмана, модель Спрінгейта та модель Терещенка, відповідно, рис.3.1, 3.2, 3.3. Зверніть увагу на рис.3.4. Відповідно моделі Альтмана та Спрінгейта, динаміка вірогідності банкрутства за аналізований період збільшується. Отже, прогнозується, що підприємство має ризик банкрутства, якщо не буде вжито відповідних заходів підвищення його платоспроможності. А от за моделлю Терещенка підприємство є повністю платоспроможним та далеким від банкрутства, так як значення становить 8,79 при нормі 2. Але зауважимо, що модель Терещенка є недосконалою та має свої недоліки.

Отже, можна стверджувати, що чим універсальніша модель прогнозування вірогідності банкрутства, тим нижчим є її рівень точності. Саме тому необхідним є впровадження методологічних підходів, які були б не стільки універсальними і простими, як ефективними.

Аналізуючи фінансовий стан, виявили, що підприємство має ризик ліквідності та неплатоспроможності. Це зумовлено незадовільними показниками ліквідності, платоспроможності, а також ймовірності банкрутства. Тому було виділено основні напрями мінімізації ризику ліквідності та неплатоспроможності. Відтак, можна стверджувати, що це можна зробити шляхом: уникнення крупних боргових зобов'язань; відмови від збиткових підрозділів і виробничого устаткування; управління активами, яке направлене на отримання максимального прибутку при мінімальному ризику; продовження термінів погашення боргових зобов'язань та зниженням дивідендних виплат.

В роботі було запропоновано наступні шляхи покращення фінансового стану підприємства: введення пені за несплату спожитого газу в установленій законодавчо термін, розробка нової методики аналізу реально спожитого газу, пропонуємо запровадити власну методологію розрахунку ВТВ, розробити раціональну технологію подачі газу та запровадити європейську практику з розрахунку ціни за спожитий газ.

Як висновок, зазначимо, що для покращення ефективності використання грошових ресурсів підприємства потрібно впровадити заходи, які б сприяли збільшенню прибутку, зменшенню вартості матеріальних активів та дебіторської заборгованості, а також оптимізації структури капіталу підприємства.

Дякую за увагу. Доповідь закінчено!

Орієнтовний перелік тем кваліфікаційних робіт

1. Економічна оцінка урбаністичних процесів в Україні.
2. Управління економічною безпекою підприємства (регіону, міста).
3. Економічний потенціал та пріоритети розвитку великих міст.
4. Розвиток страхової екосистеми сучасного міста.
5. Циркулярна економіка в контексті сталого розвитку сучасних міст.
6. Оцінка інвестиційної привабливості міста Києва
7. *Планування та оцінка ефективності транспортної інфраструктури міста.*
8. *Ефективність структурних елементів медико-соціальної сфери міста (на прикладі ...).*
9. *Оцінка освітньої складової соціальної інфраструктури міста.*
10. *Економіко-соціальні проблеми забезпечення зайнятості населення міста.*
11. *Економічна складова формування екологічного середовища міста.*
12. *Економічне обґрунтування напрямів сталого розвитку міста.*
13. *Інноваційна діяльність як чинник розвитку міста.*
14. *Інноваційна діяльність та спеціалізація міста.*
15. Цифрове підприємництво в інфраструктурі міста в умовах нової віртуальної реальності.
16. Туристична індустрія і готельний бізнес міста Києва: резерви економічного зростання.
17. Формування екосистеми міста Києва: соціально-економічні ефекти та інноваційно-цифрові рішення.
18. Розвиток підприємницької освіти та стартап рух в Київському університеті імені Бориса Грінченка.
19. Розвиток Індустрії 4.0 в місті Києві: концептуальні основи, пріоритети та роль інновацій.
20. Розвиток шерингової економіки в умовах цифрової трансформації екосистеми міста.
21. Формування основ “зеленої економіки” в соціально-орієнтованій системі міста: міжнародний досвід та національні тенденції.
22. Розвиток “зеленого бізнесу” в Києві: соціально-економічні ефекти, реалії та перспективи.
23. Смарт-спеціалізація та інноваційна політика міста Києва: можливості синергії, економічна ефективність.
24. Економічна ефективність відцифрування транспортної інфраструктури міста Києва.
25. Економічна та соціальна ефективність відцифрування медичної галузі міста Києва.
26. Соціально-економічна ефективність відцифрування ЖКХ міста Києва.
27. Структурна модернізація водного господарства міста Києва: соціально-економічна ефективність.
28. *Діагностика рівня економічної безпеки підприємства.*
29. *Перспективи розвитку технологій циркулярної економіки.*
30. *Захист та ефективне використання інтелектуальної власності підприємства.*
31. *Підвищення ефективності діяльності сучасного муніципального університету.*
32. *Вплив пандемії на розвиток бізнесу в місті Києві у контексті соціальної безпеки.*
33. Напрями удосконалення розробки інвестиційної політики підприємства.
34. Ідентифікація та оцінка рівня господарських ризиків підприємства (по окремих групах ризиків).

35. Розробка системи моніторингу кризових явищ в діяльності венчурного підприємства.
36. Розробка системи моніторингу реалізації інвестиційних програм підприємства.
37. Удосконалення економічного механізму формуванням нової якості інвестиційних ресурсів підприємства.
38. *Оптимізація структури витрат суб`єкта господарювання в умовах глобальних викликів.*
39. *Забезпечення місцевого економічного зростання крізь призму інвестиційно-інноваційної моделі.*
40. *Стратегія управління діяльністю підприємств малого бізнесу міста Києва.*
41. *Управління ризиками в інноваційній підприємницькій діяльності.*
42. *Економіко-організаційний механізм управління конкурентоспроможністю віртуального підприємства.*
43. *Економічний аспект управління торговельним підприємством на інноваційних засадах.*
44. *Механізм забезпечення економічної безпеки цифрового підприємства.*
45. *Підвищення ефективності управління обіговими коштами венчурного підприємства.*
46. Основні напрями підвищення прибутковості (дохідності) інноваційного підприємства в умовах цифровізації.
47. Діагностика фінансово-економічного стану віртуального підприємства в умовах цифровізації економіки.
48. Підвищення ефективності використання фінансових ресурсів венчурного підприємства.
49. Обґрунтування системи антикризових заходів на підприємстві в умовах нової віртуальної реальності
50. Шляхи фінансово-економічного оздоровлення підприємства в сучасних умовах господарювання.